

Onsdagen den 2 April.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 26 Mars äfvensom protokollsutdrag rörande de under gårdagens sammanträde fattade beslut.

§ 2.

Sedan Riksdagens båda Kamrar förehaft och godkänt de uti Stats-Utskottets memorial N:is 16, 27, 29, 30, 39, 40, 43, 45 och 46 föreslagna voteringspropositioner rörande åtskilliga frågor, deri Kamrarne fattat stridiga beslut, samt vidare denna dag blifvit bestämd för omröstning öfver de olika besluten, så anställdes nu dessa omröstningar enligt nedan intagna voteringspropositioner i följande ordning nemligen:

Första omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 16, punkt. 1:o.)

“Den, som vill bifalla Kongl. Maj:ts nädiga framställning derom, att vid anslagen under Första hufvudtiteln någon annan förändring icke må vidtagas, än att det för Hans Kongl. Höghet Hertigen af Östergötland uppförda anslag 126,000 R:dr, med derunder inbegripna handpenningar för Hans Kongl. Höghets gemål, ur Riksstaten uteslutes, hvarigenom hufvudtitelns slutsumma kommer att nedgå till 1,291,000 R:dr,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Riksdagen beslutit, att anslagen under Första hufvudtiteln må till sammanräknadt belopp af 1,191,000 R:dr på följande sätt upptagas, nemligen:

Kongl. hof- och slottsstaterna.

Kongl. hofstatsanslagen.

Kongl. Maj:ts hofhållning	R:dr 800,000: —
(Årligt anslag för Hans Maj:t Konung Oscar II:s regeringstid.)	

Transport R:dr	800,000: —

	Transport R:dr	800,000: —
Hennes Maj:ts Enkedrottningen Josefinas hofhållning	„	120,000: —
Hans Kongl. Höghet Hertigen af Dalarne	„	53,000: —
Hennes Kongl. Höghet Prinsessan Eugenie	„	18,000: —
För underhåll och vård af möbler och andra staten tillhöriga inventarier i de Kongl. slotten	„	56,400: —
Polis-, lys- och renhållning vid Kongl. slottet	„	17,500: —
Rosersbergs slott	„	3,000: —
	S:gr R:dr	1,067,900: —

Kongl. slotten.

Reparationer å Stockholms slott med flera för de Kongl. hofven upplätta byggnader	R:dr	63,000: —
Brandväsendet och yttre lyshållningen vid Kongl. slot- tet och Arfprinsens palats	„	11,250: —
Drottningholms och Svartsjö slott	„	24,600: —
Gripsholms slott	„	5,000: —
Ulriksdals slott	„	8,250: —
Haga lustslott och park	„	8,000: —
Stömsholms slott	„	3,000: —
	S:gr R:dr	123,100: —
	Summa R:mt	1,191,000: —

Sedan voteringsseglarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsseglarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 63 ja och 127 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voterings-proposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd hade utfallit med . . . . . 104 ja och 21 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster

eller . . . . . 63 ja och 127 nej,

sammanräkningen visar 167 ja och 148 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Andra omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 16, punkt 2:o)

„Den, som vill bifalla Kongl. Maj:ts nådiga framställning derom, att till bestridande af kostnader för utarbetande af lagförslag måtte för år 1874, i likhet med hvad för innevarande år egt rum, å extra stat uppföras ett anslag af 20,000 R:dr,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, är Kongl. Maj:ts omförmälda nådiga framställning af Riksdagen afslagen.“

Sedan voteringseddarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringseddarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 55 ja och 135 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 105 ja och 21 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 55 ja och 135 nej,

sammanräkningen visar 160 ja och 156 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Tredje omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 27, punkt 1:o.)

“Den, som vill att anslaget till löneförbättringar vid indelta arméen i riks-staten upptages såsom reservationsanslag, att med nedsatt belopp, 80,000 R:dr, framgent utgå, samt att Riksdagen hemställer, att såsom reservation å anslaget måtte få uppföras beloppet af de å det hittills varande anslaget under tiden intill 1873 års utgång uppkomna behållningar,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Riksdagen på sådant sätt bifallit Kongl. Maj:ts nådiga proposition i fråga om löneförbättringar vid indelta arméen, att för detta ändamål under år 1874 anvisas ett extra anslag af 80,000 R:dr.“

Sedan voteringseddarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått att voteringseddarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 35 ja och 153 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 104 ja och 21 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 35 ja och 153 nej,

sammanräkningen visar 139 ja och 174 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Fjerde omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 27, punkt. 2:o.)

“Den, som vill bifalla förslaget derom, att Riksdagen ville dels hos Kongl. Maj:t anhålla, det landshöfdinge- och militärbefälhafvarebefattningarne på Gotland måtte från hvarandra skiljas och åt särskilda personer anförtros; dels ock besluta, att ett belopp af 7,700 R:dr Riksmünt — deri inberäknadt det nuvarande arvodet af 1,200 R:dr — måtte såsom lön åt militärbefälhafvaren på Gotland å dervarande nationalbeväringens stat uppföras, att utgå från månaden näst efter den, i hvilken den föreslagna förändringen blefve vidtagen,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Riksdagen funnit nämnda förslag icke böra till någon Riksdagens åtgärd föranleda.“

Sedan voteringsseglarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsseglarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu seglarnes öppnande och uppräknning, och utföll omröstningen med 130 ja och 52 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 21 ja och 102 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 130 ja och 52 nej,

sammanräkningen visar 151 ja och 154 nej;

och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Femte omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 27, punkt. 3:o.)

“Den, som vill, att till inlösen af persedlar vid Göta artilleriregemente och Gotlands nationalbeväringens artillerikorps' stamtrupp i följd af passelvolansens upphörande derstädes, äfvensom till arvoden åt batteri- och kompanicheferna, i afvaktan på ny lönereglering vid värfvade arméen, må för år 1874 på extra stat anvisas ett förslagsanslag af 90,000 R:dr,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har nämnda anslagsbelopp för närvarande icke blifvit af Riksdagen beviljad.“

Sedan voteringsseglarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att vote-

Sedan voteringsseklarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsseklarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu seklarnes öppnande och uppräknig; och utföll omröstningen med 27 ja och 156 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 78 ja och 45 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 27 ja och 156 nej,

sammanräkningen visar 105 ja och 201 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Åttonde omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 27. punkt. 6:o.)

“Den, som vill, att det för befästningsarbetena omkring Carlskrona äskade extra anslagsbelopp, 950,000 R:dr, af Riksdagen beviljas,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har nämnda anslag blifvit af Riksdagen beviljad till nedsatt belopp af 450,000 R:dr, att för befästningsarbetena vid Carlskrona ställas till Kongl. Maj:ts disposition.”

Sedan voteringsseklarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsseklarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu seklarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 55 ja och 130 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 104 ja och 21 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 55 ja och 130 nej,

sammanräkningen visar 159 ja och 151 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Nionde omröstningen:

(enligt Stats-Utskrttets memorial N:o 27, punkt. 7:o.)

“Den, som vill bifalla Kongl. Maj:ts nådiga framställning om anvisande af ett extra anslag å 45,500 R:dr till ett exercishns för Lifgardet till häst,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har omförmälda nådiga framställning icke vunnit Riksdagens bifall.“

Sedan voteringsmedlemmarna blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått att voteringsmedlemmarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu medlemmarnes öppnande och uppräknings, och utföll omröstningen med 39 ja och 143 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 105 ja och 19 nej; hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 39 ja och 143 nej,

sammanräkningen visar 144 ja och 162 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Tionde omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 1:o.)

“Den, som vill bifalla Kongl. Maj:ts nådiga framställning derom, att, utöfver hvad som för närvarande är för befrämjande af ärendenas gång inom Civil-departementet stäldt till departementschefens förfogande, ett ytterligare anslag till belopp af 3,000 R:dr måtte på extra stat anvisas,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har berörde nådiga framställning icke blifvit af Riksdagen bifallen.“

Sedan voteringsmedlemmarna blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått att voteringsmedlemmarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu medlemmarnes öppnande och uppräknings, och utföll omröstningen med 81 ja och 105 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 117 ja och 7 nej; hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 81 ja och 105 nej,

sammanräkningen visar 198 ja och 112 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Elfte omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 2:o.)

Den, som vill, att för höjande af de vid General-landtmäterikontoret anställde två amanuensers löner med 600 R:dr för hvardera, anslaget till landtmäteristaten må ökas med 1,200 R:dr,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har omförmälda löneförhöjning icke blifvit af Riksdagen beviljad.“

Sedan voteringsredlarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsredlarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 62 ja och 124 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 86 ja och 34 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 62 ja och 124 nej.

Sammanräkningen visar 148 ja och 158 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Tolfta omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 3:o.)

Den, som vill bifalla Kongl. Maj:ts nådiga framställning om löneförhöjning åt förste landtmätarne på det sätt, att det derfor äskade belopp, 16,800 R:dr, beviljas såsom extra anslag för år 1874,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har den af Kongl. Maj:ts äskade lönetillökningen för förste landtmätarne icke blifvit af Riksdagen beviljad.“

Sedan voteringsredlarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsredlarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 24 ja och 158 nej.

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kongl. Maj:ts i berörda hänseende gjorda nådiga förslag icke vunnit Riksdagens bifall.

Sedan voteringsmedlemmarna blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsmedlemmarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu medlemmarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 45 ja och 134 nej;

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammarerna samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 105 ja och 17 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarernas röster,

eller . . . . . 45 ja och 134 nej,

sammanräkningen visar 150 ja och 151 nej;

och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Femtonde omröstningen:

(enl. Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 6:o.)

Den, som vill, att vid statens jernvägstrafik högsta arvodesklassen för trafikdirektörernas assistenter må från och med år 1874 bestämmas till 3,600 R:dr årligen,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kongl. Maj:ts i berörda hänseende gjorda nådiga förslag icke vunnit Riksdagens bifall.

Sedan voteringsmedlemmarna blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsmedlemmarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu medlemmarnes öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 38 ja och 139 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammarerna samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 103 ja och 17 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarernas röster,

eller . . . . . 38 ja och 139 nej,

sammanräkningen visar 141 ja och 156 nej;

och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Sextonde omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 7:o.)

“Den, som vill, att vid statens jernvägstrafik baningeniörer, förrådsförvaltare, verkstadskamrerare, verkmästare och konstruktörer må från och med år 1874 kunna uppflyttas, de fyra förstnämnde i 4:de och den sistnämnde i 6:te arvodesklassen, samt att för de i gällande aflöningsreglemente upptagna befattningar, för hvilka 22:dra till och med 11:te klasserna äro de högsta, må från samma tid såsom högsta arvodesklass bestämmas den, som enligt samma reglemente är närmast högre än befattningens nuvarande högsta,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har Riksdagen beslutit, att för de i gällande aflöningsreglemente vid statens jernvägstrafik upptagna befattningar, för hvilka 22:dra till och med 11:te klasserna äro de högsta, må från och med år 1874 såsom högsta arvodesklass bestämmas den, som enligt samma reglemente är närmast högre än befattningens nuvarande högsta.“

Sedan voteringseddarnas blifvit aflemnade, samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringseddarnas för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedarnas öppnande och uppräknig, och utföll omröstningen med 52 ja och 133 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . , 106 ja och 14 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 52 ja och 133 nej,

sammanräkningen visar 158 ja och 147 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Sjuttonde omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 8:o.)

Den, som vill, att Riksdagen medgifver, att från och med år 1874 och framgent må af de till hästafvelns förbättrande anslagna medel och tillgångar årligen utgå, såsom lön för chefen vid stuteriöfverstyrelsen 2,000 R:dr utöfver den nuvarande hyres- och expensersättningen och såsom förhöjning i det sekreteraren vid nämnda styrelse för närvarande

med 1,000 R:dr tillkommande arvode 500 R:dr eller tillsammans 2,500 Riksdaler,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har Riksdagen ansett sig icke böra medgifva utbetalningen af omförmälda lönebelopp.“

Sedan voteringsedlarna blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsedlarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknning, och utföll omröstningen med 44 ja och 137 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 87 ja och 33 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 44 ja och 37 nej,

sammanräkningen visar 131 ja och 170 nej;

och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Adertonde omröstningen:

(enl. Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 9:o.)

“Den, som vill, att på extra stat för år 1874 anvisas, för att användas till inköp af afvelsdjur för stuterierna och landtbeskällaredepoterna, ett belopp af 50,000 R:dr, röstar

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har det till inköp af afvelsdjur för stuterierna och landtbeskällaredepoterna äskade anslagsbelopp icke blifvit af Riksdagen beviljadt.“

Sedan voteringsedlarna blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsedlarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknning, och utföll omröstningen med 50 ja och 132 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 109 ja och 11 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 50 ja och 132 nej,

sammanräkningen visar 159 ja och 143 nej;

och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Med de återstående sju omröstningarne skulle anstå till eftermiddagens sammanträde; och åtskildes nu Kammarens ledamöter, kl. 3 e. m., men sammanträdde åter

Kl. 7 e. m.

§ 3.

Herr Talmannen tillkännagaf, det Herr *Anders Andersson* i Smedbyn genom ingifvet läkarebetyg styrkt, att han af sjukdom vore förhindrad att i dag deltaga i Kammarens förhandlingar.

§ 4.

Fortsattes och slutades de omröstningar, jemlikt 65 § Riksdagsordningen, hvarmed början skett under förmiddagens sammanträde, och förekom nu i ordningen:

Nittonde omröstningen:

(enl. Stats-Utskottets memorial N:o 29, punkt. 10:o.)

“Den, som vill, att, för befordrande af husslöjder, anslaget till befrämjande i allmänhet af slöjderna skall förhöjas med 10,000 R:dr, inbegripet de vid 1872 års riksdag beviljade 2,500 R:dr, röstar

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har den om berörda anslagsförhöjning gjorda framställning ansetts icke böra till någon Riksdagens åtgärd föranleda.”

Sedan voteringssedlarne blifvit aflemnade samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsmedelarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknings, och utföll omröstningen med 148 ja och 25 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 63 ja och 36 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 148 ja och 25 nej,

sammanräkningen visar 211 ja och 61 nej;

och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 44 ja och 74 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 140 ja och 46 nej,

sammanräkningen visar 184 ja och 120 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Tjugondeandra omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets Memorial N:o 40.)

“Den, som vill, att, med afslag å väckt fråga om nedsättning i sjunde hufvudtitelns anslag till extra utgifter, Riksdagen må besluta att i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t hemställa, huruvida icke den under nämnda anslagstitel vid innevarande års slut befintliga reservation må kunna till Riksgälds-kontoret öfverlemnas,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, kommer förberörda anslag att i 1874 års riksstat upptagas med ett till 35,000 Rdr nedsatt belopp.“

Sedan voteringsseklarne blifvit aflemnade, samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsseklarne för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu seklarnes öppnande och uppräknning, och utföll omröstningen med 46 ja och 138 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 105 ja och 16 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 46 ja och 138 nej,

sammanräkningen visar 151 ja och 154 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Tjugonde tredje omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 43.)

“Den, som bifaller Kongl. Maj:ts nådiga framställning derom, att en stambana af 4,83 fots spårvidd och i öfrigt samma trafikförmåga, som de andra stambanorna, skall, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med därför uppgjord plan jemte tillhörande omarbetade kostnadsförslag, anläggas från Sköfde station å vestra stambanan till Carlsborgs fästning, samt att

med rättighet för staden att, till bestridande af den kostnad, hvilken utöfver statsbidraget för arbetets fullbordande uppkommer, använda behållningen å stadens harninkomster.“

Sedan voteringsmedlarna blifvit aflemnade, samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsmedlarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknning, och utföll omröstningen med 116 ja och 69 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 15 ja och 98 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 116 ja och 69 nej,

sammanräkningen visar 131 ja och 167 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Tjugondefemte omröstningen:

(enligt Stats-Utskottets memorial N:o 46.)

“Den som vill, att Riksdagen, i enlighet med Kongl. Maj:ts nådiga proposition, medgifver att den för sänkning af sjöarne Kalfven och Fegen från Riksgälds-kontoret lemnade försträckning å 34,700 riksdaler må af delegarne i nämnda företag räntefritt innehafvas intill slutet af år 1875, och att således tiden, då stadgade annuiteten å berörda försträckning första gången skall erläggas, framflyttas till den 31 December 1876,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kongl. Maj:ts ifrågavarande nådiga proposition icke blifvit af Riksdagen bifallen.“

Sedan voteringsmedlarna blifvit aflemnade, samt en sedel aflagd och förseglad, äfvensom underrättelse från Första Kammaren ingått, att voteringsmedlarna för den omröstning, hvarom här vore fråga, jemväl derstädes afgifvits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknning, och utföll omröstningen med 120 ja och 61 nej.

Den omröstning öfver ofvan intagna voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blifvit af Första Kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med . . . . . 75 ja och 36 nej, hvadan, då dertill läggas Andra Kammarens röster,

eller . . . . . 120 ja och 61 nej,

sammanräkningen visar 195 ja och 97 nej; och hade alltså beslut i denna fråga blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

§ 3.

Fortsattes föredragningen af Lag-Utskottets utlåtande N:o 17, i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts nådiga proposition, med förslag till förordning angående ändring i vissa delar af kyrkolagen med dertill hörande författningar, dels ock till förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, än äfven enskilda motioner om införande af det så kallade civil-äktenskapet.

I ordningen förekom § 13 uti det *under litt. B. framlagda förslag till förordning*; och blef, efter deraf skedd uppläsning, denna paragraf, likasom den dernäst följande:

§ 14.

af Kammaren godkände.

I fråga om § 15 anförde:

Herr Hedin: Herr Talman! Kongl. Maj:t har uti den föredragna paragrafen i tysthet gjort och Lag-Utskottet i lika tysthet förordat ett tillägg till Riksdagens år 1869 beslutade förslag till ny dissenterlag. Till en början hade jag föreställt mig, att det skulle vara tillräckligt att påpeka denna stridighet mellan det nu föreliggande förslaget och Riksdagens år 1869 beslutade lagförslag, samt hänvisa till det föras, enligt mitt förmenande, uppenbara stridighet mot gällande grundlag, för att dermed hafva motiverat det yrkande, som jag ämnar framställa om tilläggets uteslutande; men jag har sedermera fått grundade skäl att komma på andra tankar. Visserligen har jag utaf den sinnesstämming, som under gårdagsaftonens debatt gjorde sig gällande, kommit till den erfarenhet att ringa utsigter finnas för handen att kunna vinna någon förändring, men detta kan icke utgöra något giltigt hinder för mig att frambära de allvarliga betänkligheter jag hyser mot den föreliggande paragrafen, och jag beder därför att få något utförligare yttra mig om densamma.

I det förslag till ny dissenterlag, som utaf Lag-Utskottet framlades vid 1868 års riksdag, fanns uti § 14 ett tillägg af samma innehåll som det, hvilket förekommer i den nu föreslagna § 15, från och med ordet: "samt" till och med ordet: "bibehålla". Kammaren torde erinra sig, att detta ärende, den gången, föredrogs först den 15 Maj, således midt under sjelfva afslutningsbrådskan, då man naturligtvis icke hade tid till en uttömmande behandling af ärendet och därför stannade vid en återremiss. Emellertid gjordes, åtminstone uti denna Kammare, anmärkningar emot detta tillägg. En af Kammarens mest betydande ledamöter, en representant från Göteborg, betecknade detsamma helt enkelt såsom innebärande ett våld. Vid påföljande eller vid 1869 års Riksdag upptogo tvänne motionärer i af dem då afgifna förslag till ny dissenterlag detta tillägg, förmodligen för att icke allt för mycket skilja sig från nästföregående Riksdags Lag-Utskotts förslag; men Lag-Utskottet uteslöt tillägget ur det för-

slag till ny dissenterlag, som Utskottet framlade, och detta med den enhällighet, att icke ens den af motionärerne, som tillika var ledamot af Utskottet, fann skäl att reservera sig emot Utskottets eljest såväl af honom som andra ledamöter med reservationer temligen riktigt utstyrda betänkande, och då ärendet förekom till afgörande uti Kamrarna, höjde sig hvarken i Första eller Andra Kammaren någon enda röst för ett sådant tillägg, som det vi nu läsa i denna paragraf. Nu deremot, efter 1870, efter den då gjorda förändringen i 28 § regeringsformen, har man föreslagit ett sådant tillägg, en sådan afvikelse från 1869 års riksdagsbeslut, och detta utan att anföra ens så mycket som en skugga utaf ett skäl för denna afvikelse. Jag tog mig friheten att under gårdagsaftonens debatt erinra om huru Lag-Utskottet, i min tanke alldeles obefogadt, i en annan punkt anmärkt, att Kongl. Maj:t i sin proposition icke angifvit skäl till en föreslagen afvikelse från 1860 års utaf den allmänna rättskänslan utdömda förordning; men här, der en afvikelse är föreslagen från hvad Lag-Utskottet 1869 enhälligt förordade, och båda Kamrarna lika enhälligt då beslöto, har Lag-Utskottet icke funnit nödigt att med anförande af några motiv supplera denna brist uti Kongl. Maj:ts proposition. Att antaga detta tillägg, som lemnar uti Konungens eller den till ett embete eller en tjänst utnämnda myndighetens hand att afgöra, huruvida en innehafvare af en tjänst eller ett embete, som öfvergår till annan trosbekännelse, skall vräkas från tjänsten, ändock att denna tjänst är af beskaffenhet att han till densamma kunnat utnämnas alldeles oberoende af trosbekännelsen, att — säger jag — antaga ett sådant tillägg, är i sjelfva verket att taga tillbaka med venstra handen hvad man har gifvit med den högra, det är, synes mig, att från ett bakhåll rikta ett hugg emot grundlagen, hvilken icke lär få på en omväg genom en civillag förändras. Hvertill skulle för öfrigt detta tillägg behövas? Jag föreställer mig att, för såvidt någon mening deri skall finnas, skall deri ligga en protektionism till statskyrkans förmån. Huru komma ej då 14 och 15 §§ i denna lag att svära emot hvarandra! Den 14 § säger att: "med de undantag och inskränknningar, som af grundlag eller eljest gällande författning föranledas, skall skiljaktighet i kristens trosbekännelse icke medföra någon olikhet i svenska medborgares rättigheter och skyldigheter". Ja, så lofvar den paragraf, men den 15 svarar: "nej till skilnad från andra svenska medborgare, skall du, som öfvergår till en främmande trosbekännelse, kunna, utan att hafva begått något fel, utan dom och ransakning, godtyckligt beröfvas din tjänst och derigenom måhända äfven medlen för din och din familjs utkomst". Hvertill detta; om icke, såsom jag nyss sade, deri skall ligga en, efter mitt förmenande, onödig protektionism för den statskyrkans enhet, hvarom här i går talades? Skall statskyrkan verkligen behöfva ett sådant skydd? Är det så illa bestäldt med henne, att hon icke kan reda sig med mindre man hotar en till hennes bekännelse hörande innehafvare af embete eller tjänst med det äfventyr att, derest han öfvergår till en annan bekännelse, han då skall från denna tjänst skiljas? Jag ville för min del önska, att man icke hade ansett sig behöfva i statskyrkans intresse afgifva en sådan bekännelse.

Att man i denna paragraf har etablerat en ny afsättilighetsgrundsats, som Regeringsformen icke känner till, derå behöfves ej annat bevis, än

en hänvisning till 36 § af nämnda grundlag. Eller huru tror man sig väl kunna bringa denna nya princip i öfverensstämmelse med hvad som i anförda grundlagsparagraf är uttaladt? Anser man stadgandet behöfligt, må man då skrida till en förändring af grundlagen, men icke på en omväg genom en civillag ändra hvad grundlagen bjuder. Det skulle vara önskligt, att man till förhandlingarne om lagstiftning i sådana ärenden som dessa medförde åtminstone ett litet grand utaf det stränga aktgifvande på grundlagens stadganden, som eljest så tidt och ofta gör sig gällande.

Det skulle äfvenledes vara önskligt, att man medförde ett litet grand utaf den verkliga frihetskänsla och den respekt för eganderätten, som alltid eljest är så viss i sin sak, när det är fråga om materiela ting. Den der frihetskänslan och den der respekten för eganderätten både hörde och såg jag för icke länge sedan flamma upp i högan sky, då det var fråga om den heliga eganderätten att sköfva ungskog, men eganderätten till den menskliga personens innersta lifsverksamhet, den tvekar man icke att ställa under sådana kontroller som dessa, och man tvekar icke att med det till lag upphöjda administrativa godtyckets hotelser och löften söka reglera samvetets tonfall och det klappande hjertats slag.

Jag anhåller för min del, att ur den föredragna paragrafen måtte uteslutas, såsom med grundlagen icke öfverensstämmande det tillägg paragrafen innehåller utöfver 1869 års Riksdags beslut, d. v. s. orden från och med: "samt", till och med: "bibehålla".

Herr Statsrådet Berg: Den siste värde talaren antyde, vid slutet af sitt anförande, att nu föredragna paragraf icke skulle vara rätt öfverensstämmande med grundlagen. Jag ber i anledning häraf få fästa uppmärksamheten på, att detta stadgande icke afser att i lagen införa någon ny bestämmelse, utan endast innefattar ett återgifvande af hvad som redan nu är lag; och att vid laga verkan bibehålla ett i behörig ordning tillkommet gällande lagstadgande, torde icke kunna anses mot grundlagen stridande. Det är en sanning, att förslaget i denna del icke öfverensstämmer med det förslag till lag, hvilket år 1869 af Riksdagen godkändes, och det har förvånat den värde talaren, att, då en sådan afvikelse skett från sistnämnda förslag, ehuru Kongl. Maj:ts proposition i öfrigt nära anslöt sig till detsamma, någon motivering härfor icke blifvit af Kongl. Maj:t anford. Men motiveringen föreligger i det af Justite-statsministern afgifna yttrande, att förslaget blifvit upprättadt med ledning af de i Högsta domstolen vid granskning af den utaf 1869 års Riksdag beslutade dissenterlag framställda anmärkningar, utaf hvilka en just gick derpå ut, att 1869 års förslag i denna del ej borde bifallas, utan nuvarande stadgande bibehållas.

Att Kongl. Maj:ts rådgifvare tillstyrkt denna förändring uti 1869 års förslag, torde också hafva sin förklaringsgrund deri, att, efter det detta förslag af Riksdagen afgafs, en gauska väsendtlig förändring skett i fråga om främmande trosbekännares rätt att kunna till embeten och tjenster utnännas. Då 1869 års förslag af Riksdagen antogs, kunde nemligen icke främmande trosbekännare nämnas till andra än lärarebefattningar i slöjd och skön konst samt till läkarebefattningar; deremot har genom den grundlagsförändring, som år 1870 antogs, denna rättighet blifvit i ganska

väsentlig mån utsträckt. Emot denna förändring framställdes många anmärkningar just i den riktningen, att åtskilliga embeten och tjänster, till hvilka främmande trosbekännare skulle kunna nämnas, vore af den beskaffenhet att de icke lämpligen kunde af dem skötas, hvaribland nämndes företrädesvis vissa lärarebefattningar samt domarembeten, isynnerhet på landet och i Högsta domstolen. Men dessa anmärkningar hade redan då förslaget till denna grundlagsförändring för Riksdagen framlades 1867, blifvit af Konstitutions-Utskottet upptagna till besvarande. Konstitutions-Utskottet yttrade i sitt betänkande öfver ifrågasatt grundlagsförslag bland annat följande: "att några väsentliga praktiska svårigheter skulle föränledas af ett främmande trosbekännare lemnadt friare tillträde till statens tjänster — med den begränsning i utöfningen af vissa deribland som här blifvit ifrågasatt synes ej sannolikt, då inom domstolar eller embetsverk med kollegial form, der frågor af förenämnda egenskap" (nemligen sådana som röra kyrkliga förhållanden) "mera sällan förekomma, dithörande ärenden böra utan olägenhet kunna af andra ledamöter handläggas, och det bör kunna tagas för gifvet, att ingen, tillhörande en annan trosbekännelse, nämnes till ett embete med åliggande att vanligen eller ofta handlägga kyrkliga frågor, hvilket ock vore stridande mot grundlagens föreskrift, att vid hvarje befordran afseende bör fästas vid de sökandes förtjänst och skicklighet. Ingen kan nemligen anses för förtjent af eller skicklig till en befattning, med hvars hufvudsakliga åligganden han icke förut kunnat göra sig förtrogen och hvilken han vid alltför många tillfällen blefve jäfvig att utöfva". Med anledning af detta yttrande gjordes utaf några ledamöter i Kamrarna en anmärkning i samma riktning som den, hvilken nu bifvit framställd, att nemligen, om man på detta sätt genom grundlagen stadgade att främmande trosbekännare skulle kunna nämnas till embeten och tjänster, men likväl hade den tanken derunder, att de icke skulle blifva nämnde, man med den ena handen gäfve hvad man med den andra toge tillbaka. Vid besvarande af återremissen från denna Kammare af Utskottets betänkande, bemöttes denna anmärkning af Utskottet sålunda: "Då man icke har skäl att hos de tjenestetillsättande myndigheterna förutsätta hvarken någon förkärlek eller motvilja för främmande trosbekännare, hvaraf en rättvis och ovärdig tillämpning af gällande befordringslagar skulle i afseende å dem förhindras, så komme, efter all anledning, den praktiska följden af det föreslagna stadgandet, derest det erhöle kraft af grundlag, att, hvad särskildt beträffar domarembeten, hvilkas undantagande företrädesvis yrkats, blifva den, att, åtminstone under nu rådande allmänna tänkesätt, främmande trosbekännare icke komme att nämnas hvarken till ledamöter af Högsta Domstolen eller till landtdomare, emedan flera väsentliga olägenheter härigenom skulle föränledas; men att de deremot, i mån af förvärfvad skicklighet och förtjänst erhöle tillträde till stadsdomstolar och hofrätten". När betänkandet förekom till afgörande vid 1870 års riksdag, yttrades vidare, just i anledning af de betänkligheter, som i samma syftning då läto sig höra, att förslaget icke borde antagas just emedan till åtskilliga befattningar, och deribland företrädesvis ledamöter i Högsta Domstolen, som hade att afgifva förklaring öfver kyrkolagen, i sista hand döma öfver presters förhållande i lära och leverne, och i viss mån vara Konungens rådgifvare i lagstiftningsfrågor, icke

lämpligen skulle kunna nämnas främmande trosbekännare. Hans Excellens då varande Justie-statsministern framställde med anledning af dessa anmärkningar i Första Kammaren alldeles samma åsichter som Konstitutions-Utskottet tre år förut. Jag ber att få uppläsa detta yttrande, hvilket under diskussionen i allmänhet återopats emot dem som ville förkasta förslaget, derföre att icke flera embeten blifvit undantagna än deri särskildt uppropade: Hans Excellens yttrade: "Om den föreslagna grundlagsförändringen innebure, att främmande kristne och mosaiske trosbekännare skulle erhålla rätt att, utan allt afseende på deras trosbekännelse, befordras till alla tjänster i staten, från hvilka grundlagen icke vidare skulle utesluta dem, så skulle jag för min del hysa betänklighet att antaga detta förslag. Men jag kan icke inse att förslaget innebär detta. Först och främst vill jag icke erkänna någon rätt för hvem det vara må att befordras till statens embeten och 28 § Regeringsformen afser icke att tillförsäkra någon enskild en sådan rätt, utan endast att bestämma de inskränkningar i Konungens rätt att välja embetsmän, som grundlagen funnit nödiga för betryggande af statens intresse att få goda embetsmän. Vidare synes mig uppenbart att såsom kompetensvilkor till en tjänst erfordras icke blott att ega skicklighet uti en del af de göromål, som tillhöra denna tjänst, utan det måste också tagas i betraktande, huruvida en sökande är mindre skicklig i en annan del af dessa göromål och än mer om han är alldeles oförmögen att uppfylla denna del, vare sig att denna oförmåga är en följd af personlig oskicklighet eller af grundlagens förbud för honom att med denna del af embetet sig befatta. Här af följer också, att i samma mån, som till ett embete höra många och viktiga funktioner, som angå religionsvård och religionsundervisning, främmande religionsbekännare icke kunna anses lämplige att till sådana embeten befordras. Denna åsigt finnes också tydligen uttryckt i Konstitutions-Utskottets motiver till det framlagda förslaget. För min del går jag ännu längre. Då vår grundlag icke stadgar andra befordringsgrunder än förtjenst och skicklighet, så måste dessa ord, för att icke blifva alldeles orimliga, tagas i deras vidsträcktaste och mest omfattande bemärkelse. Samma ord förekomma i flera af våra äldre grundlagar, och i det bekanta tjänstebetänkandet af år 1756 försökte man att förklara och inskränka dessa ords betydelse, i det man uppställde ett fullständigt system af pappersmeriter, derifrån ingen afvikelse fick ega rum. Men detta försök visade sig snart otjenligt, ja omöjligt, och numera gäller ej någon förklaring af ifrågavarande ord i vår grundlag. Omöjligheten att närmare bestämma de rätta villkoren för befordran har tvungit grundlagstiftaren att öfverlemnna pröfningen deraf åt Konungen, alldeles på samma sätt som omöjligheten att objektivt beskrifva alla de olika grader af brottslighet, som kunna ingå i ett och samma brott, tvungit brottmåls-lagstiftaren lemna en latitud åt domaren vid straffets bestämmande. Vid sådant förhållande måste ock efter min tanke vid tjänsters tillsättande tagas hänsyn till hvarje egenskap och omständighet, som kan göra en sökande mer eller mindre egnad att väl och med framgång sköta ett embete, fastän dessa egenskaper och omständigheter ej finnas i grundlagen uppräknade. Redlighet t. ex. finnes icke omnämnd i 28 § Regeringsformen; men icke vill man väl derföre påstå, att det icke skulle behövas fästa afseende vid denna egenskap i fråga om andra embeten än statsråds-

befattning och ledamotskap i Högsta Domstolen, för hvilka särskild föreskrift i grundlagen derom finnes. Är det fråga om ett embete, hvars innehafvare måste åtnjuta ett stort personligt anseende för att kunna rätt motsvara embetets uppgift, så är äfven den, i inskränkt mening, mest skicklige till ett sådant embete olämplig, om icke hans seder i det enskilda lifvet ingifva aktning. Ett naturfel kan äfven göra den förträffligaste olämplig för vissa embeten, hvarföre kyrkolagen äfven förbjuder biskoparne att till prester ordinera dem, som dermed äro behäftade. På samma sätt kan jag också tänka mig förhållanden som skulle göra det olämpligt att befordra en jude till ett eller annat embete, fastän grundlagen icke ovilkorligen förbjuder det och ehuru till detta embete icke hör någon särskild nämnvärd befattning med religionsundervisning och religionsvård.

Det är endast *under det bestämda antagande* att Konungen eger både rätt och pligt att å dylika förhållanden fästa afseende, som jag för min del kan bifalla det nu föreliggande förslaget. Utskottets förslag till redaktion af 28 § Regeringsformen synes mig ock utvisa åtminstone ett bemödande att uttrycka denna mening. Då Utskottet nemligen säger, att främmande trosbekännare *må kunna* utnännas till vissa embeten, så läser väl Utskottet velat, att dessa ord skola tagas i samma bemärkelse som högre upp i paragrafen, der det heter att Konungen *må kunna* uti militära embeten nyttja utländske män af sällsynt skicklighet. Ingen bör väl anse, att det till följd af detta stadgande är en ovilkorlig skyldighet för Konungen att till dessa tjenster utnämna utlänningar, om sådana af sällsynt skicklighet kunna stå till buds.

Med denna uppfattning, som jag för öfrigt alldeles icke hufvudsakligen stödjer på det anmärkta uttrycket i redaktionen, utan på sjelfva sakens natur, kan jag icke se någon våda i att antaga förslaget, ehuru jag för min del icke heller skulle haft något emot om förändringen gjorts något inskränktare. Åt Regeringens urskilning och samvetsgrannhet är dock i alla fall vid tillsättandet af embeten öfverlemnad lösningen af vida svårare frågor än den, om skiljaktighet i trosbekännelse bör utgöra hinder för befordran.“

Dessa yttranden, enligt hvilka såväl Konstitutions-Utskottet å sin sida, som Konungens dåvarande främste rådgifvare, å sin, uttryckte den bestämda åsigt att, ehuru grundlagen medgaf att främmande trosbekännare skulle kunna till såväl domare- som andra civila embeten nämnas, det likväl bland dessa embeten funnes sådana, der utnämmandet af främmande trosbekännare icke kunde anses vara lämpligt, blefvo, såsom förut är nämndt, i allmänhet under diskussionen öfver nämnda grundlagsförändring återopade till bemötande af de anmärkningar, som från motsidan framställdes, att paragrafen icke vore tillräckligt uttömmande, i det den lemnade främmande trosbekännare tillträde till för många embeten. Skulle nu dessa skäl, sedan 28 § Regeringsformen blifvit förändrad, upphört att vidare ega gällande kraft? Jag tror det icke; jag tror att äfven nu förhållanden måste inträffa, då Konungen eller andra myndigheter vid tillsättandet af vissa embeten måste ega både rätt och pligt att tillse, det embetet icke må uppdragas åt någon som icke bekänner sig till svenska statskyrkan. Men denna rätt skulle alldeles försvinna, om, sedan en person en gång blifvit nämnd till ett embete, han skulle vara ovilkorligen berättigad att behålla detsamma, äfven

ifall han öfverginge till en sådan främmande trosbekännelse, som, i händelse han, då tjensten tillsattes, hade tillhört densamma, skulle utgjort hinder för honom att erhålla befattningen. Detta är anledningen hvarföre man ansett enahanda grundsatser, som enligt de för grundlagsförändringen anförda motiv borde följas vid tjensters tillsättande, äfven böra tillämpas då fråga vore om tjänstens bibehållande. Det är således icke, såsom den förre talaren förmenade, någon slags protektionism eller onödig ömhet för den svenska kyrkans enhet, utan endast en skyldig omtanke att embeten och tjenster skola blifva väl skötta, hvilket anses icke skola blifva förhållandet med vissa af dem, om de komme att innehafvas utaf personer af främmande trosbekännelse, som föranledt regeringen att icke frångå det i detta afseende nu gällande stadgandet.

Jag har ansett mig böra meddela dessa upplysningar i frågan med anledning af de anmärkningar emot förslaget som blifvit utaf den föregående talaren framställda.

Herr Carlén: Då jag begärde ordet, visste jag icke, att Herr Statsrådet Berg skulle sedan, efter mig, göra det; hade jag vetat det, så hade jag kanske icke besvärat herrarne. Men då det synes mig att Herr Statsrådet kanhända icke fullt tillräckligt bemött en väsendtlig anmärkning af en talare på stockholmsbänken mot stadgandet i sednare delen af paragrafen, så skall jag bedja att derom få yttra några ord.

Herr Hedin grundade sin anmärkning i främsta rummet derpå, att detta stadgande icke skulle öfverensstämma med grundlagens bud; han nämnde icke hvilket grundlagens bud det skulle vara, men af hans resonement kunde jag förstå, att han menade den 36 § Regeringsformen. Dervid anmärktes visserligen från statsråds-bänken, att då föreslagna stadgandet redan finnes i nu gällande lag, så torde anmärkningen dermed få anses förfallen. Jag vill icke presist gå in på den åsigten. Ty finnes ett stadgande i en civillag, hvilket strider emot grundlagen, så förefaller det mig icke vara lag utan olag, som icke bör upplifvas. Men jag för min del tror icke, att vare sig de nu befintliga eller det här föreslagna stadgandet strider emot grundlagen. 36 § Regeringsformen innehåller nemligen, att Konungen icke utan efter ransakning och dom må afsätta andra embets- och tjänstemän än dem som hafva förtroendesysslor; det stadgandet är alldeles otvetydigt. Men är det här i denna 15 § fråga om att skilja någon embets- eller tjänsteman från sin tjänst utan ransakning och dom? Nej, visst icke. Det skall nemligen först ransakas eller utredas om tjänstemannen öfvergått till någon annan trosbekännelse eller icke: sedan kommer domen, det vill säga tillämpningen af lagen, och på grund af lagen sålunda blir han skild från embetet. Man hyser i allmänhet den oriktiga uppfattning af nämnda grundlagsbud, att det gäller den *lagstiftande* makten i samhället. Så är det icke. Det är helt enkelt ett stadgande för Konungen, såsom utöfvare af den högsta *exekutiva* makten i samhället, icke ett stadgande för den lagstiftande. Konung och Riksdag äro icke bundne af detta stadgande, utan endast Konungen såsom innehafvare af den verkställande makten, och i det hänseendet sker genom förslaget ingen kränkning af grundlagsstadgandet, ty här är icke förslaget, att Konungen skall kunna af egen myndighet, utan ransakning och dom, skilja någon

från sitt embete. Det finnes dessutom många andra fall, der enahanda förordnande gäller. Vår nyligen antagna strafflag till exempel innehåller i 25 kap. 20 §, att om tjänsteman begår ett enskildt brott, hvarför han dömes till straffarbete eller svårare straff, så kan han tillika dömas till afsättning; följden af att han dömes till straffarbete, om också icke längre än 2 månader, för ett brott föröfvadt *utom* embetet, blir att han helt enkelt skiljes från sin tjänst, men ingen kan väl derfor anse 36 § Rege- ringsformen violerad. Resultatet här är alldeles detsamma; i ena fallet mister tjänstemannen sin tjänst därför att han öfvergår till en annan trosbekännelse, i det andra därför att han utom tjänsten begått en af lagen såsom straffbar ansedd handling. Tjänstemannen anses af staten till följd af någon handling han under sin tjänstetid företagit, eller någon ställning hvori han försatt sig, icke längre så qualificerad, att han är för statens tjänst lämplig. Att vid sådant förhållande påstå, det 36 § Rege- ringsformen kan tillämpas på nu förevarande fall, är en fullkomlig vill- farelse; lika väl skulle det gå an att säga, att denna grundlagsparagraf skulle vara öfverträdd af 25 kap. 20 § Strafflagen, men något sådant har, såvidt jag vet, aldrig blifvit yrkadt. Detta i afseende på stadgandets för- menta stridighet mot grundlagen.

Den ärade talaren yttrade vidare: hvadan detta, hvarföre behöfves detta stadgande? Det har från statsråds-bänken blifven tydligt utredt, hvarföre det behöfves, i det anförande af före detta Justitie-statsministern, friherre De Geer vid 1869 års riksdag, som nyss blifvit uppläst, men jag tror att man fattar det lättare om man vill hålla sig till något konkret fall. Jag skall taga exempel från de tvänne grupperna i denna kammare, från staden och landet, och jag tror att hvar och en deraf skall finna nödvändigheten af en föreskrift sådan som denna. Tänkom oss till exempel ett stadssamhälle, som är nog olyckligt att inom sig ega en mängd mor- moner, som der grassera på sitt vanliga bekanta vis. Borgmästare- eller polismästare-embetet i staden blir ledigt. Regeringen nämner till befatt- ningen en person, som eger just de egenskaper, som fordras för att stäfja det oskick som uppstår genom dessa mormoner och deras beteende; men den herrn som skickas dit finner det lämpligt att öfvergå till mormonis- men. Skulle det då väl vara godt att han finge sitta kvar i sin tjänst, den der mormon-borgmästaren eller -polismästaren, vore det då icke gan- ska lämpligt att regeringen egde rätt att afsätta honom och tillsätta en annan? Jag åtminstone vågar tro, att så skulle vara förhållandet. Jag vill taga ett annat exempel från landsbygden. Vi hörde i går en ärad talare från Dalarne, som visserligen, i likhet med mig, då blef fränkänd allt sundt förnuft, men som dock blifvit af sitt kommittenskap enhälligt vald till riksdagsman och således torde få anses liktänkande med dem, som lem- nat honom förtroendet, vi hörde denne talare förklara sig hafva den minsta möjliga smak för katoliker och jesuiter. Om till exempel nu i hans dom- saga en domare skulle blifva tillsatt, som bekände sig till vår rena evan- geliska lära, men, knappt ditkommen, affölle och blefve katolik eller jesuit, tror herrarne, att det skulle vara lämpligt att hafva en sådan man på domarestolen med till exempel Herr Liss Olof Larsson eller någon annan lika nitisk lutersk trosbekännare till nämndeman? Jag tror det icke, och Herr Liss Olof Larsson icke heller. Begge tro vi, att det vore lyckligt för

Dalarna om regeringen kunde skilja denne domare från sitt embete, då han finner, att den förutsättning, hvarunder han blifvit tillsatt, icke vidare förefinnes. Jag tror icke, att man vidare behöfver orda om denna sak; det sunda förnuftet synes mig, trots det försök man gjort att fränkäuna mig och de med mig liktänkande ett sådant, tillräckligt tala för bifall till paragrafen.

Till slut ber jag att få upptaga den värde talarens anmärkning mot Utskottet, att det icke motiverat Kongl. Maj:ts proposition. Att begära att Lag-Utskottet skulle hafva gjort detta är, vågar jag tro, för mycket. Utskottet har ju godkänt propositionen, och jag påstår till och med att det är för mycket begärdt, att Kongl. Maj:t skulle hafva motiverat den; ty man behöfver icke mera än läsa paragrafen för att finna huru uppenbart nödvändigt detta tillägg har varit.

Jag yrkar för min del bifall till paragrafen.

Herr Hedin: Herr Talman! Jag är så öfverväldigad af den juridiska vältalighet jag nyss fått höra, att det kanhända vore säkrast för mig att tåga; men jag kan icke underlåta att säga, att om denna tolkning utaf orden: "ransakning och dom", i 36 § Regeringsformen, att Konungen eller den till embetet utnämmande myndigheten skall ransaka och döma huruvida en person öfvergått från statskyrkan till en annan trosbekännelse och på grund deraf skilja honom från hans embete, är sådan, att om detta är höjden af juridik, då ber jag högre makter bevara mig ifrån att någonsin blifva djupare initierad i den vetenskapen.

Den högt ärade ledamot af Regeringen, som för en stund sedan hade ordet, erinrade derom, att det tillägg uti 15 § af det föreliggande förslaget, mot hvilket jag gjort anmärkning, icke är någon nyhet, eftersom det förekommer uti 1860 års författning, men af den omständigheten kan jag, för min del, icke komma till det resultat, att des grundlagsenlighet är bevisad, helst jag och, efter hvad jag vet, mången med mig, hyser den åsigten, att större delen af denna 1860 års författning är grundlagsvidrig, stridande specielt emot föreskrifterna i 16 § Regeringsformen. För öfrigt torde det icke vara okänt att, särdeles under förflutna tider, bestämmelser hafva kunnat inkomma både uti civillagen och andra lagar, hvilka icke stått i öfverensstämmelse med Regeringsformen eller öfriga grundlagar. Men derigenom att de någon tid fått oantastadt ega bestånd, lära de icke hafva blifvit grundlagsenliga eller grundlagens verkliga innehåll förändrats.

Samme högt ärade talare erinrade om förhandlingarne vid 1870 års riksdag, rörande den då beslutade förändringen i 28 § Regeringsformen, och särskildt om det yttrande i frågan som fälldes af den dåvarande Justitie-statsministern i Första Kammaren, att den förändring i 28 § Regeringsformen, som då föreslogs och antogs, icke åsyftade att gifva någon, ehö det vara månne, någon rätt att till något statens embete utnämnas. Detta är naturligtvis mycket riktigt. Vidare kan jag till en viss grad gå in på den betraktelsen, att det möjligen uti enstaka fall kan vara befogadt att vid ett embetes tillsättande taga i betraktande aspiranternas religionsbekännetse och att, till följd af sådana konsiderationer, en person på grund af sin trosbekännetse får stå tillbaka för en annan. Det är möjligt, att sådant kan vara berättigadt, ehuru det förefaller mig tydligt att, om den

grundsatsen komme att drifvas långt och dervid icke iakttagas stor försigtighet, vi genom förändringen af 28 § Regeringsformen icke skulle hafva gjort någonting annat än uti världens ögon skaffat oss ett liberalt sken och tvättat bort en fläck, för hvilken vi började att blygas, men med det tysta förbehållet att icke göra något allvar af den vackra reformen. Men hvad följer nu af anförda grundsats? Deraf följer blott, att en i öfrigt skicklig och förtjent person, kanske uti de till embetet hörande göromål mera skicklig än öfrige ifrågakomne sökande eller icke sökande aspiranter, kan blifva utsluten; ingenting annat. Ty blir han nämnd, då eger han att stå kvar enligt 36 § Regeringsformen: "De som bekläda domarembeten, så högre som lägre, samt alle andre embets- och tjenstemän, än de i föregående paragraf nämnde, kunna icke utan medelst ransakning och dom ifrån sina innehafvande sysslor af Konungen afsättas, ej heller utan egna ansökningar till andra tjenester befordras eller förflyttas. Vill man icke vara nöjd med den makt som man har i sin hand, att, på grund af 28 § Regeringsformen, låta bli att till en tjänst utnämna en främmande trosbekännare, derföre att han, på grund af sin trosbekännelse, icke anses för tjensten lämplig, vill man icke nöja sig med detta, må man då uti grundlagen införa ett undantag från den uti 36 § stadgade principen, gifva Kongl. Maj:t rätt att, äfven i annat fall, nemligen i det fall som omröres uti 15 § af detta förslag, skilja en person från hans embete; det vore ett öppet tillvägagående och mera öfverensstämmande med grundlagens anda och mening, än att i en civillag införa ett nytt hufvudvilkor för personers afsättlighet från embete och tjenester, ett annat än det som finnes uti grundlagen omtaladt.

Den värde talare, som efter herr statsrådet hade ordet, fann lämpligt att jemföra afskedandet af en tjensteman, som efter utnämningen till tjensten hade öfvergått till en främmande trosbekännelse, med det fall då en embetsman, som begått brott, på hvilket svårare straff följer, till följd deraf blifver från sin tjänst afskedad. Jag låter denna jemförelse mellan en tjensteman, som öfvergår till en annan trosbekännelse, en trosbekännelse utaf den beskaffenhet att han, oberoende af densamma, skulle hafva kunnat till embetet utnännas, och en tjensteman som begått brott, på hvilket straffarbete följer, jag låter denna jemförelse — säger jag — stå för den värde talarens räkning. Den värde talaren sade också, att det vore för mycket begärdt, att Lag-Utskottet skulle hafva anfört motiver för hvad Kongl. Maj:t föreslagit. Jag gjorde den anmärkningen mot Utskottet i sammanhang med erinringen derom, att Utskottet sjelft, enligt hvad jag tror mig hafva i går tydligt påvisat beträffande en annan paragraf af förslaget, fullkomligen obefogadt anmärkt, att Kongl. Maj:t der icke gifvit skäl för sin afvikelse från 1860 års förordning. När Lag-Utskottet kunnat tillåta sig den anmärkningen, tror jag icke, att det var allt för mycket begärdt utaf mig, då jag vågade framställa den påminnelsen, att Lag-Utskottet här kunde hafva supplerat bristen i Kongl. Maj:ts proposition.

Jag yrkar fortfarande uteslutning ur paragrafen af det ifrågavarande tillägget.

Herr Carl Anders Larsson: Af den siste talarens yttrande framgick, att han ännu icke blifvit fullkomligt öfvertygad af de talare, som sökt vederlägga hans påstående, att denna 15 § vore obillig och orättvis.

Då jag inom Utskottet tillhört majoriteten, och således för min del tillstyrkt paragrafen i det skick den föreligger, anser jag det också för min skyldighet att, så godt jag förmår, söka bidra till att bibringa honom en annan öfvertygelse. Jag har föreställt mig, att grundlagens stadgande uti 28:de § Regeringsformen, vore så tydligt och klart, att det icke skäpligen kunde gifva anledning till någon misstyding. Det heter der: »till presterligt embete eller till annan tjänst, hvarmed är förenadt åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnännas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla öfriga embeten eller tjänster, med det undantag i afscende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må bekännare af annan kristen troslära, äfvensom af den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehafvare af annan tjänst deltaga i handläggning eller afgörande af fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.» Hvilka embets- och tjänstemän är det således, som kunna afsättas från sin tjänst, i fall de öfvergå ifrån den evangeliska trosbekännelsen till någon annan? Jo, egentligen prester. Och jag är fullkomligt säker på, att den ärade talaren icke har något emot, att en prest, som öfvergår t. ex. till baptismen eller någon annan troslära, som hans sockneboar icke hylla, blifver afsatt. Icke är det väl för mycket att en sådan prest skall kunna skiljas från sin tjänst, ty hade han varit baptist, då han sökte tjänsten, så hade han icke fått den. Vidare måste lärare i teologi och kristendom samt statsrådets ledamöter bekänna den rena evangeliska läran. Öfvergår ett statsråd till främmande trosbekännelse, så blir han afsatt. Slutligen är domare eller innehafvare af annan tjänst, som bekänner annan lära än statskyrkans, obehörig att handlägga religionsmål och sådana ärenden, som dermed sammanhänga. Stadgandet i denna paragraf kan således i sin fulla omfattning icke tillämpas på andra än prester, teologiska vetenskapsmän, lärare eller statsråd. Är det mycket begärdt att dessa embetsmän skola omfatta den rena evangeliska läran, då har Utskottet haft fullkomligt orätt, men jag tror knappt att den värde talaren skulle önska, att de tillhörde någon annan lära, så länge vi nemligen hafva en statskyrka och vilja skydda denna. Då föreskriften i denna 15 § således icke rörer tjänstemän i allmänhet eller hvarje tjänsteman, som öfvergår till en främmande trosbekännelse, utan endast den tjänsteman, som icke hade fått tjänsten om han hade tillhört någon annan lära än den rena evangeliska, så anser jag det vara fullt skäl att bifalla paragrafen, hvilket jag för min del påyrkar.

Herr Carlén: Jag begärde ordet endast för att fästa uppmärksamhet derpå, att min ärade granne på stockholmsbänken icke alldeles återgifvit mitt yttrande riktigt, då han sade att jag hade jämfört brott, begånget af tjänsteman utom tjänsten, med öfvergång till en annan troslära. Det gjorde jag icke; jag jämförde endast resultatet utaf båda handlingarna. Då lagen kan säga, att om en person begår ett brott utanför embetet, ett brott, som icke har med hans embetsbefattning att göra, så mister han sitt embete, så blir konsekvensen deraf, att staten också principielt har rätt, att om han begår en annan gerning utom sitt embete, mot

honom vidtaga samma åtgärd. Men någon jämförelse mellan brott och öfvergång till en annan troslära är härigenom ingalunda uppställd. Den sednare handlingen kan ju vara i högsta måtto berömvärd, om man nemligen icke finner den troslära man tillhör riktig, utan får en annan öfvertygelse.

Ännu ett par ord skall jag bedja att få tillägga. Det är nu för andra eller tredje gången den värde talaren framkommit med anmärkningar mot Utskottets sätt att motivera. Nu klandras Utskottet, derföre att Utskottet icke särskilt motiverat det af honom klandrade tillägget i denna paragraf. Vi få deremot i går vid debatten öfver 12 § höra, att Utskottet saknat fog till anmärkning derom att Kongl. Maj:t ej motiverat *sitt* förslag. Dessa anmärkningar har jag ansett så obetydliga, att jag icke velat besvara dem, men då de nu om igen blifvit framställda, så måtte talaren anse det af vigt att få dem besvarade, och jag skall derföre gå hans önskan till mötes. Orsaken hvarför Utskottet ansett Kongl. Maj:ts förslag till den 12:e §:n behöfva motivering, var helt enkelt den, att Kongl. Maj:t der föreslagit en förändring i nu gällande lag. Men så är icke förhållandet med 15:de §:n; ty det finnes redan i lagen ett stadgande af samma innehåll, fastän i andra ordalag. Kongl. Maj:t hade ur den förstnämnda paragrafen utslutit stadgandet i gamla lagen om förbud för främmande trosbekännare att inrätta skolor för andra än barn af deras egna trosbekännare, utan att anledningen dertill angifvits. Utskottet ville göra sig underrättadt om hvilka anledningarne kunde hafva varit till denna förändring och sökte derefter, att i den mån Utskottet trodde sig om desamma hafva vunnit en riktig föreställning, vederlägga dem. Motiveringen må derföre icke betraktas såsom en anmärkning mot den Kongl. propositionen — och såsom sådan står den ej heller i betänkanDET — utan såsom ett försök att vederlägga dessa anledningar.

Hvad den siste värde talaren angår, är jag visserligen för min del mycket tacksam för hans understöd, men nödgas ändå säga, att han kanske litet grand missförstått debatterna i Lag-Utskottet, då han sade att, enligt Utskottets uppfattning, inga andra än prester och innehafvare af presterliga befattningar skulle kunna skiljas från sitt embete på grund af öfvergång till främmande trosbekännelse. Detta är ett missförstånd. Både domare och länsmän och andra civile tjänstemän kunna, såsom jag också antydde genom de exempel jag anförde förra gången jag hade ordet, af sådan grund skiljas från sina tjeuster. Att deremot en prest, som icke längre tillhör Lutherska trosbekännelsen, skall kunna bibehålla sin tjänst är aldeles omöjligt, emedan han aldrig kunnat kallas till prest i svenska kyrkan, ifall han tillhört en annan.

Herr Ola Jönsson i Kungshult: Mig skall det göra ungefär desamma, antingen Kammaren vill besluta bifall till den föredragna paragrafen oförändrad, eller bifalla densamma med någon förändring. Det var egentligen icke för att yttra mig i sak, som jag begärde ordet, utan det var i anledning af Herr Carl Anders Larssons yttrande, jag ville säga några ord, emedan jag fann hans förklaring af den återopade grundlagsparagrafen icke riktigt hållbar, men då nu Herr Carlén åtagit sig beväret att bevisa detta, så skall jag icke vidare befatta mig dermed.

Men jag vill äfven protestera emot den grundlagstolkning Herr Carlén presterade i sitt första yttrande. Det kan väl nemligen icke vara fallet, att Kongl. Maj:t skulle ega rätt att, efter ransakning och dom, afsätta den embetsman, som öfvergått till en främmande trosbekännelse, nemligen till en sådan kristen trosbekännelse, hvilken, om han före utnämningen till samma lära sig bekant, icke skulle utgjort hinder för Kongl. Maj:t att till embetet utnämna honom. Att kunna draga en sådan slutsats af stadgandet i 36 § Regeringsformen, att Konungen skulle under alla omständigheter ega att afsätta den embetsman, som öfvergår till annan kristen trosbekännelse är sannerligen märkvärdigt; jag hade för min del trott, att med orden: »ransakning och dom» menades någonting helt annat. Samme ärade talare framdrog ett exempel för att visa till hvilka orimligheter man skulle komma, i fall Kongl. Maj:t icke egde rätt att afsätta en sådan embetsman; jag vill minnas han nämnde, att om en domare t. ex. öfvergick till mormonismen, så skulle det vara mycket illa om denne domare icke kunde afsättas. Ja, det vore allt mycket illa, om så icke vore förhållandet, men jag tillåter mig fästa den ärade talarens uppmärksamhet på ordalagen i 28 §:n Regeringsformen: »Annan *kristen* troslära — —» Jag vet visserligen icke om den ärade talaren vill anse mormonismen för en *kristen* troslära, men jag för min del vill knappast göra det. Jag tror således, att Herr Carléns hvarken grundlagstolkning eller bevisning håller riktigt streck, och det är detta jag velat säga. I sjelfva saken har jag intet yrkande att göra.

Herr Hedin: Herr Talman! Jag vill visst icke betvifla, att Lag-Utskottet har haft en särdeles värdefull hjälp i sitt arbete utaf den värde talaren på östgötabänken, som nyss hade ordet, men hvad angår hans försvar för Lag-Utskottets betänkande och Kongl. Maj:ts proposition, så förefaller det mig, lindrigt att tala, särdeles egendomligt, eftersom det befanns att han helt enkelt vände upp och ned på det otvetydiga innehållet af den förevarande 15:e §:n. Denna § säger, att den embetsman, som öfvergår till främmande trosbekännelse, skall från tjensten skiljas, då tjensten ej är af beskaffenhet »att han utan afseende på sin trosbekännelse kunnat till densamma nännas *samt Konungen eller den myndighet, som eger att tjensten tillsätta, finner skäligt att honom dervid bibehålla.*» Det är således, för att vara förvissad om att få behålla tjensten, icke nog att den trosbekännelse, till hvilken han öfvergår, är en sådan, för hvilken 28 § Regeringsformen har öppnat tillträde till vissa statens embeten och tjänster; för att få behålla tjensten fordras ytterligare, att Kongl. Maj:t eller den myndighet, som utnämnt honom, finner skäligt låter honom kvarstanna. När en sådan pröfning kan ega rum, så är det också af ordalagen i öfrigt klart, att den kan vara af den beskaffenhet, att tjänstemannen afsättes från sin tjänst just på den grund att han, sedan han fått densamma, utträdt ur statskyrkan, äfven om tjensten är af den beskaffenhet, att han, om han från början tillhört den främmande trosbekännelsen, hade varit kompetent att erhålla den. Att höra en Lag-Utskotts-ledamot uppträda och tolka denna § på ett sätt, som hade han aldrig läst eller hört talas om den, är i sanning märkvärdigt!

Öfverläggningen var slutad. Derunder hade yrkats dels att den af Utskottet föreslagna § måtte godkännas i oförändradt skick, och dels att det ändringsförslag måtte bifalias som Herr Hedin framställt. Herr Talmannen fann ja vara öfvervägande för den förra meningen; men votering blef begärd, och densamma alltså företagen enligt en så lydande, nu uppsatt och justerad omröstningsproposition.

Den, som godkänner i oförändradt skick 15 § i det af Lag-Utskottet i dess utlåtande N:o 17 under *Litt. B* framlagda förslag till förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, är den ifrågavarande § godkänd med den ändring, att slutmeningen från och med orden: »samt Konungen eller» etc. skall ur förslaget utgå.

Röstsedlarne sammanräknades och visade 88 ja mot 36 nej; hvadan Kammaren beslutit i enlighet med ja-propositionen.

§ 16.

Godkändes.

§ 17.

I fråga om denna paragraf yttrade:

Herr Treffenberg: Jag har begärt ordet vid föredragningen af denna punkt för att, i den händelse det verkligen är författningens mening, att ansvar för af staten icke erkänt trossamfund, hvilket offentligen utöfvar sin religion, skall ega rum, då få denna paragraf till Lag-Utskottet återremitterad, på det att ett fullt tydligt, klart och bestämdt stadgande härom måtte komma att inflyta, så att ordningsmakten icke måtte famla i mörkret med afseende på den åtgärd den har att vidtaga, om ett af staten icke erkänt trossamfund skulle företaga sig att offentligen utöfva sin religion. Min tvekan, huruvida detta kan vara författningens mening, kommer sig deraf, att här saknas bestämmelse om sådant ansvar; men jag måste antaga, att meningen ändock varit att sådant ansvar skall ega rum, när i motsatt fall medlemmar af icke erkända trossamfund skulle komma i en bättre ställning än medlemmar af de erkända, äfvensom hufvudsakliga skilnaden i fråga om religiösa samfunds-rättigheter mellan erkända och icke erkända sådana samfund försvinner. I händelse det nu skulle bildas en sekt, som icke begagnade sig af den i 1:sta § erbjudna förmånen men ändock hölle offentliga sammankomster för religiös andakt, så må man icke tro, att man med tillhjälp af Kongl. förordningen den 11 December 1868 angående sammankomster för andaktsöfningar

skulle komma till rätta med en dylik sekt, ty denna förordning rör endast medlemmar af Evangeliskt-lutherska kyrkan. Der stadgas visserligen, att person, som vid dylik sammankomst uppträder med andligt föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende etc., är underkastad påföljden att kallas inför kyrkorådet, hvilket eger förbjuda honom att vidare såsom lärare inom församlingen uppträda; och i händelse han underlåter att ställa sig kyrkorådets förbud till efterrättelse, kan han af åklagaremakten åtalas och på grund deraf bötfällas. Men detta stadgande kan icke gälla om personer, som redan utträdt ur svenska kyrkan, och då blir frågan: skall polismakten ega rätt att upplösa en sammankomst af sådana personer, der man håller religionsöfning och der icke något olagligt eller osedligt förekommer? För min del tror jag det icke, ty det skulle strida mot den dyrbara rättighet, som i 14:de § af 10 Kap. Strafflagen fått ett tydligt uttryck. Det heter der: "Sammankommer menighet å landet eller i stad till öfverläggning om allmänt eller menigheten särskildt rörande ärende, då må tillträde till sammankomsten ej offentlig myndighet förvägras;" och så heter det vidare: "Ej må sammankomsten af myndigheten upplösas, så framt dervid ej företages något, som emot lag stridande är eller eljest allmän ordning störer." Visserligen är det sannt, att det här angifna ändamålet med sammankomsten är något olika med hvad nu är i fråga, men grundsatsen af den rättighet, som tillkommer svenska medborgare att få samlas till öfverläggningen och ostördt fortsätta dessa sammankomster så länge icke något mot lag stridande eller allmän ordning eljest störande förekommer, är här tydligt och klart bestämd.

Jag får således, som jag i början nämnde, yrka punktens återremitterande i sådant syfte, att här måtte göras ett tillägg som tydligt och klart säger hvad ordningsmakten har att göra, i händelse ett af staten icke erkänt samfund skulle offentligt utöfva sin religion.

Herr Carlén: Jag var icke inne, när den siste ärade talaren började sitt anförande, men jag tror mig af hvad jag hört hafva funnit hvad han menade, och så vidt jag gjort det riktigt — skulle jag möjligen hafva misstagit mig, ber jag honom vara god och korrigera mig — ansåg han, att i denna paragraf, der det stadgas att af staten erkänt religionsamfund, som missbrukar sin rättighet till offentlig religionsöfning, eller som försummar att anställa föreståndare, må kunna sin rättighet fränkännas, borde göras ett tillägg om huru förfaras skulle med icke erkända religionsamfund, antingen strafflagens bud i 10 Kap. 14 § skulle tillämpas eller något annat behöfva iakttagas. Talarens anmärkning hade varit på sin rätta plats vid första paragrafen, som bestämmer hvad en församling vinner genom att erhålla rätt till offentlig religionsöfning, men jag skall icke fästa mig vid detta utan endast hålla mig till saken, och jag får då säga min uppfattning vara den, att, om det skulle falla en i den ordning första paragrafen innehåller icke sanktionerad församling in att hålla offentlig religionsöfning, så att den sammanträdde öppet eller med tillträde lemnadt för hvilken som helst, och dervid icke skedde något mot samhällsordningen i allmänhet eller mot lag och sedlighet stridande, så föreställer jag mig, att grunderna för det stadgande i strafflagen, som förut är omnämndt, för sådan sammankomst vore tillämpliga, och att den sålunda icke borde

af offentlig myndighet upplösas. Härigenom blir sådan församling ingalunda likställig med de af staten erkända, ty dessa sednare hafva icke endast den i 1 § omnämnda rättigheten till offentlig religionsöfning, utan jemväl åtskilliga i 2 § upptagna såväl rättigheter som skyldigheter. Så t. ex. hafva de erkända församlingarne bland andra förmåner dem, att deras prester få förrätta vigsel, att de med full laglig myndighet föra förteckningar öfver sina medlemmar, hvilka förteckningar i civilt hänseende äro alldeles lika berättigade som de af svenska presterskapet förda, m. fl. andra förmåner, som deremot icke tillkomma de af staten icke erkända församlingarne eller religionssamfunden. Dessutom är att märka, att om en icke erkänd församling uppträder offentligt, så *kan* polismakten genast uppträda och skingra församlingen, om den finner sättet för religionsöfningen anstötligt, hvilket deremot icke kan ske med de erkända församlingarne, hvilkas religionsbruk af Konungen förklarats tillåtliga.

Jag vill likväl gå den ärade talaren så till vida till mötes, att jag erkänner svårigheten att fullt bestämdt skilja mellan de rättigheter, som i afseende på den offentliga religionsutöfningen tillkomma de sanktionerade och de icke sanktionerade religionssamfunden; men jag tror å andra sidan, att det i lagtillämpningen icke blir så svårt, om man ställer sig endast på den i strafflagen framhållna grunden, att svenska medborgare i allmänhet ega rätt vare sig för allmänna eller dem enskildt rörande angelägenheter sammankomma, men att de dervid icke få vägra tillträde åt offentlig myndighet och icke förehafva något mot lag och sedlighet stridande. Tager man hänsyn till detta, så synes mig den anmärkta bristen icke vara sådan, att den behöfver genom något tillägg fyllas, utan fylles den då, så att säga af sig sjelf. hvarföre jag ock anser att paragrafen mycket väl kan godkännas såsom den är, och att återremiss således är obehöflig.

Herr Treffenberg: Hvar rätta platsen egentligen bör vara för den af mig gjorda anmärkningen, antingen vid 1:sta eller vid 17:de §, kan vara temligen ligkiltigt, såsom Herr Carlén äfven tycktes medgifva. Det vill dock synas mig, att det varit mycket mera skäl för mig att framställa anmärkningen vid den 17:de §, emedan 1:sta § endast talar om af staten erkända trossamfund; men skulle den haft annan plats, så hade det möjligen bort vara vid 3:dje §, emedan der för första gången är fråga om medlem af icke erkänt trossamfund. Det var emellertid för mig särdeles tillfredsställande att af Herr Carlén få upplysning derom, att det verkliga icke är författningens mening att ansvar skall ega rum för af staten icke erkänt trossamfund, som offentligen utöfvar sin religion. Men jag kan icke neka att värdet af denna upplysning skulle betydligt förstärkas, om någon eller några af Konungens rådgifvare behagade här gifva Kamraren och Riksdagen visshet om att så äfven varit Regeringens mening. Att så varit fallet vågar jag dock betvifla, och detta helt enkelt af det skäl, att i 1:sta §, den viktigaste i hela denna författning, framhålles just rätten till offentlig religionsöfning såsom den hufvudsakligaste af de förmåner, som tillkomma de af staten erkända trossamfunden; och just denna omständighet leder mig till det antagande, att författningens mening varit att de af staten icke erkända trossamfunden icke skulle åtnjuta förmånen att fritt och offentligt utöfva sin religion.

Härmed

Härmed må nu vara huru som helst. Men omfattar man den åsigt, som af Herr Carlén angafs vara den rätta, så blir förhållandet det, att all väsendtlig karaktersskillnad mellan de erkända och de icke erkända trossamfundet försvinner; ty den väsendtliga skillnaden skulle väl, såsom jag äfven förut nämnt, vara den i 1:sta § angifna, eller att de erkända trossamfundet skulle hafva rätt till offentlig kult, under det att de icke erkända icke skulle hafva sådan rätt.

Herr Statsrådet Berg: Med anledning af den siste ärade talarens yttrande ber jag få nämna, att, då 1:sta § talar om hvad som fordras för att en församling skall få rätt till offentlig religionsutöfning, så anser jag det vara gifvet, att de trossamfund, som icke uppfyllt de föreskrifna villkoren eller af annan anledning icke fått denna rätt, icke heller ega att densamma åtnjuta. Oaktadt de icke erkända samfundet sålunda, enligt min uppfattning, icke hafva rätt till offentlig religionsutöfning, d. v. s. sådan, till hvilken allmänt tillträde lemnas, äro de deremot naturligtvis, såsom Herr Carlén redan erinrat, oförhindrade att enskildt sammanträda under de vilkor, som i strafflagen sägas, att de nemligen icke förvägra offentlig myndighet tillträde och icke förehafva något mot allmän lag och ordning stridande.

Om nu ett af Konungen tillåtet och erkänt trossamfund missbrukar sin rättighet till offentlig religionsöfning, så innehåller 17:de § för sådant ingen annan påföljd, än att denna rättighet detsamma fräntages och derigenom kommer denna församling sedermera i alldeles samma förhållande som de icke erkända trossamfundet.

Sådan, och icke annorlunda, är helt enkelt författningens mening.

Herr Friherre von Schultzenheim: Med anledning af denna paragrafs, som mig tyckes, icke nog fullständiga innehåll ber jag få instämma med den ärade talare, som först uppträdde, i hans anhållan om återremiss. Jag gör det, emedan jag, på samma gång jag på det lifligaste och varmaste intresserar mig för religiös frihet och afskyr alla band på densamma, å andra sidan äfven önskar att, när denna frihet gifves i sammanhang med nödiga begränsningars uppdragande, det må på det tydligaste och klaraste sätt vara angifvet hvad ordningsmakten har att göra, och när den bör ingripa i händelse det går för långt, att jag så må säga, med religionsfrihetens utöfvande. Det är af oeftergiflig vikt att, på samma gång vi i vår lagstiftning gifva rum åt den religionsfrihetens princip, för hvilken våra fäder ärofullt kämpat med andra nationer och på hvilken de sedan under århundraden hållit, vi i samma lagstiftning äfven inrymma en sådan uppfattning af ordning och skick, som tillhör ett lagbundet samhälle i allmänhet och en protestantisk kyrka, sådan som vår, i synnerhet. Det är alldeles nödvändigt, säger jag, att icke låta förleda oss till att gå så långt, der den åt dissenters lemnade friheten öfvergår till oordning och börjar störande ingripa i andra samhällsmedlemmars behof af lugn och frid.

Jag vill i denna näst den nästista paragrafen af den till behandling

här föreliggande författningen antyda allt hvad jag under diskussionen om densamma har tänkt.

I många fall har jag stått nära den för intolerans anklagade representanten från Dalarne. Vål vill jag i princip erkänna alla själars rätt till frihet, men må denna rätt likväl vara begränsad af den oundgängliga förutsättningen, att den enes frihet icke på något sätt hindrar den andres, att den enes lugna och lidelsefria tänkesätt och verldsåskådning icke lida någon åverkan — om det tillåtes mig att i ett sådant ämne som detta låna ett uttryck från skogsafverkningen — af den andres öfverdrifna religionsnit. Men för att så skall blifva fallet, fordras vissa lagbestämmelser, och för att dessa lagbestämmelser skola verka till sitt mål, måste de för dem, af hvilka de skola tillämpas, vara så tydliga och klara, att någon tvekan om deras rätta mening icke kan uppstå.

Må vi betrakta huru förhållandena hittills gestaltat sig. Å ena sidan lärer ingen vilja förneka, att ett behof af ökad religiös frihet och mera andligt lif länge gifvit sig tillkänna i vårt land, men å andra sidan måste man äfven erkänna, att rätt mycket hittills blifvit gjordt för att tillfredsställa detta behof. För mig synes det vara allt skäl, att vi småningom fortgå på den inslagna vägen och undan för undan, men icke på en gång, flytta fram skrankorna; ty den religiösa utvecklingen, såsom all annan, måste vara successiv och historiskt följdriktig, icke brådstörtad och omotiverad. Men betraktar man vidare saken ur en annan synpunkt, så kunna förhållandena, såsom de i den närmast förflutna tiden visat sig, äfven sägas hafva tagit en i sanning oroande vändning. Jag vill icke tala om den upplösning af statskyrkans band, som enskilda samfund söka åvägbringa; jag vill endast påpeka att inom landet uppstått en enskild förening, hvars grundsatser gått ut på att återinföra öronbikten, att samla förmögenhet för det gemensamma; hvilken med ett ord i sitt uppträdande påmint om de gamla katolska förhållandena, på samma gång den gifvit sig namn af nykyrklig. Jag vågar, för att med ens komma denna förening närmare på lifvet, låna en liknelse, som under tiden för representationsfrågans afgörande användes af en talare, som äfven nu är här närvarande; han sade hvad jag nu vågar upprepa: "det finnes en tanke, som småningom gjort sig till mästare öfver tänkesättet i landet och som sträcker sin flygt så högt, att den redan ridit upp till rådsstolarne, ja, kanske till och med gömmer sig bakom Konungens mantel". Nåväl, den tanken kan måhända framdeles göra sig gällande i andra riktningar, såsom exempelvis just på det religiösa eller kyrkliga området. Men om den äfven der icke skulle blifva segrande, emedan svenska nationens inneboende klokhet och protestantiska grundsatser antagligen hädanefter som hittills skola bevara och beskydda den mot alla oroliga och hastiga häfningar i tänkesättet, så torde det dock vara nödigt att med all försigtighet och omtanke göra öfvergången från det nuvarande till det kommande.

Det finnes emellertid, som jag redan antydt, ett religiöst samfund inom landet, ett samfund eller en kongregation, som förgrenar sig i en mängd smärre föreningar och som, jemte det den lägger an på att för sig samla förmögenhet, arbetar för införande af öronbikt, för inrättande af klosteranstalter eller föreningar, i hvilka klosterlöften afgifvas, samt annat dylikt, och som, alldeles på samma sätt som jesuiterna i andra

länder, ifrar för att få de förmögnes och maktegandes barns, ja, till och med de unga furstarnes uppfostran i sina händer; det finnes, säger jag med ett ord, ett samfund — jag vill kalla det neojesuiternes — hvilket arbetar i sådan riktning, att det är nödvändigt för hvar och en, som ännu tillhör den af Gustaf Wasa införda religionen, att, på samma gång man sjelf går i denna religions spår, äfven fordra det alla andra medborgare iakttaga de kyrkliga lagar, som staten för sin säkerhet uppställer. När man då jemkar på dessa lagar — och allt ifrån Upsala mötes beslut till den dag, som i dag är, hafva sådana jemkningar fortgått — då är det ock nödvändigt att göra det på ett sådant sätt, att den exekutiva makten och dess tjenare, jag upprepar det ännu en gång, måtte, vid hvarje ny och af oss alla erkänd framflyttning af religionsfriheten, kunna bestämdt veta hvar gränsen ligger eller hvar den har att ingripa, när oordning och sjelfsvåld i religiöst häuseende börja uppstå.

När då ett nytt lagförslag föreligger och frågan gäller: huru skall gränsen bestämmas, huru skall, om denna lag öfverträdes, polismakten veta när den skall uppträda och säga: "hitiutill skall du gå, men icke vidare"? när, säger jag, detta gäller, då är det nödigt, mine Herrar! att lagens ordalag blifva så tydliga, klara och bestämda som möjligt.

Men i detta hänseende anser jag den af mig förut åberopade förste talaren hafva mycket rätt, när han säger, att denna paragraf är otydlig och lemnar ordningsmakten i villrådighet om hvad den, för att rätt tillämpa densamma, har att göra, i händelse missbruk kunna synas förekomma. Och hvad blir följden, mine Herrar! om vi låta denna otydlighet kvarstå i lagen? Det kan vara svårt nog att se in i framtiden och således rätt besvara denna fråga, men om det af mig förut omnämnda neojesuitiska samfundet fortgår i samma riktning som det hittills inslagit, kan man verkligen hafva skäl att frukta det aldri värsta. Man skall då måhända i en framtid få höra jemmerrop, gräsliga jemmerrop uppbärfas: "vampyrer hafva uppstått, som på det rysligaste sätt suga samhällets must, hela vår press är redan lemnad i deras våld, all såväl andlig som medborgerlig frihet är af dem träd för nära." Sådana jemmerrop skall man måhända få höra, och då skall skulden kastas på oss, som hafva lagstiftat så illa, så otydligt och oklart.

Då är det väl mera skäl, mine Herrar! att, när vi nu hålla på att skriva denna lag, se till att den blir så formelt fullständig som möjligt och önskligt är. Sådant ligger i alla partiernas gemensamma intresse.

Alltså, och då denna paragraf, enligt min uppfattning, är felaktig i formuleringen, anhåller jag, såsom jag äfven i början af mitt anförande sade, att få förena mig med Herr Treffenberg i hans yrkande om återremiss af paragrafen, på det att de lagbestämmelser, som vi i densamma önska se influtna, måtte blifva tydligt och bestämdt formulerade samt sedan af Riksdagen antagna såsom en nödvändig hämnsko på de beslut, som för öfrigt i religionsfrihetsvänlig anda blifvit fattade.

Herr Treffenberg: Jag är mycket nöjd att jag bragt denna fråga på tal, emedan jag kommit till den upptäckt, att vice ordföranden i Lagutskottet och den af Konungens rådgifvare, som nyss yttrat sig, äro af

diametralt motsatta åsichter om rätta meningen med detta lagförslag i det hänseende jag påpekat. Herr Carlén förklarade nemligen, att af staten icke erkända trossamfund skulle ega rätt att offentligen utöfva sin religion, i den mening att de egde sammankomma till andaktsöfningar på ställen, tillgängliga för en hvar, samt att polismakten icke finge upplösa sådan sammankomst, så länge dervid ej företoges något mot lag, sedlighet eller allmän ordning stridande. Statsrådet Berg åter var af den åsigt, att den omständighet allena, att af staten icke erkändt trossamfund sammanträdde till andaktsöfning offentligen, i och för sig medförde full befogenhet — som här är lika med skyldighet — för polismakten att ingripa och upplösa sammankomsten. Jag frågar: finnes någon samklang mellan dessa båda förklaringar? Hvilkendera skola vi tro på? Mig synes, att denna skiljaktighet ensam är fullt tillräcklig för att motivera mitt yrkande om återremiss, på det vi denna gång måtte vinna full visshet om författningens mening, om nemligen meningen verklig är, att, i händelse af staten icke erkändt trossamfund sammanträder offentligen, d. v. s. på ställe der tillträde är öppet för en hvar som det önskar, polismakten skall ingripa och upplösa sammanträdet eller icke vidtaga sådan åtgärd.

Herr Carlén: Jag minnes icke fullkomligt, huru mina ord föllo, då jag nyss yttrade mig i denna fråga, men hvad jag minnes är det, att jag sade, att den fördel, de i första paragrafen omförmälda församlingar, som erhålla sanktion af Konungen, derigenom vinna, består deri, att de få sig tillförsäkrad rätt att offentligen sammanträda till religionsöfning. Då detta är en särskild förmån för nämnda församlingar, som fått sin trosbekännelse och församlingsordning af Konungen på förhand pröfvade samt på grund af denna pröfning vunnit statens erkännande, så ligger deri äfven, att sådana religionsamfund, som icke blifvit af Konungen sanktionerade, icke heller åtnjuta nämnda förmån, utan frågan om lagligheten af deras sammankomster beror på pröfning i hvarje särskildt fall. Härigenom är dem alldeles icke beröfvad den genom 14 § i 10 kap. strafflagen alla svenska medborgare tillförsäkrade rätt att sammankomma till öfverläggning om ärende af gemensamt eller allmänt intresse. Nämnda lagparagraf har följande lydelse: "sammankommer menighet å landet eller i stad till öfverläggning om allmänt eller menigheten särskildt rörande ärende; då må tillträde till sammankomsten ej offentlig myndighet förvägras. Ej må sammankomsten af myndigheten upplösas, så framt dervid ej företages något, som emot lag stridande är eller eljest allmän ordning störer" o. s. v. Jag sade icke, att religionsamfund, som icke blifvit af staten erkändt, eger vidsträcktare rätt att sammankomma, än som i denna lagparagraf säges. För utöfvande af sådan rätt erfordras icke någon föregående pröfning. Men en sak är att sammanträda till öfverläggning i någon angelägenhet och en helt annan sak är att sammankomma för offentlig religionsöfning. Då ovilkorlig rätt till offentlig religionsöfning endast tillerkännes församling, som erhållit Konungens sanktion, är otvifvelaktigt att, derest icke-sanktionerad trossamfund anställer religionsöfningar offentligen, polismakten *kan* ingripa och säga: det tillåtes eder icke att hålla sammankomsten offentligt. Jag står sålunda, som jag tror, icke på annan ståndpunkt än Statsrådet Berg, och har mitt uttryckssätt inne-

burit något annat än hvad jag nu närmare förklarar — hvilket jag dock icke tror — så har det i allt fall icke varit min mening. Jag ville endast såsom två olika begrepp framhålla å ena sidan fördelen att, efter pröfning anställd på förhand och en gång för alla gällande, ega att utan hinder af ordningsmakten anställa offentliga andaktsöfningar och å andra sidan rättigheten att enligt 10 kap. 14 § strafflagen hålla sammankomster, som afse öfverläggning om allmän eller den sammankommande menigheten särskildt rörande angelägenhet, hvilken sistnämnda rättighet genom föreliggande författning icke kan blifva några svenska medborgare beröfvad.

Herr Treffenberg: Jag ber om ursäkt, att jag fjerde gången i denna fråga måste taga till ordet.

Sedan det nu lyckats åstadkomma samstämmighet emellan Lag-Utskottets vice ordförande och Herr Statsrådet Berg, i det att begges mening nu synes vara att offentlig sammankomst för religionsöfning af trossamfund, som icke vunnit statens erkännande, är inför lag otillåten, och att polismakten har att ingripa och upplösa sådan sammankomst, så tror jag det vara af yttersta vigt, att vi härom få ett tydligt och klart lagbud; ty det är en ny grundsats i vår lagstiftning, att sammankomst af medborgare för så lofligt ändamål skall upplösas, oaktadt dervid icke förehafves något mot lag eller sedlighet stridande.

Jag påyrkar på det kraftigaste återremiss, för att få ett tydligt och klart lagbud, så att icke ordningsmakten i detta, såsom i så många andra fall, må stanna i villrådighet, om hvad dess åliggande är.

Herr Åstrand: Jag kunde inskränka mig till att instämma med Herr Treffenberg, men jag tror det icke skada, om äfven jag med några ord lägger Kammaren på hjertat att besinna, huru nödig den af Herr Treffenberg påyrkade lagförklaringen ej minst genom den nu förda diskussionen visat sig vara. Det måste förefalla mig högst besynnerligt, om Kammaren beslutade bibehållande af ifrågavarande paragrafs lydelse oförändrad, då så olika meningar om tolkningen af densamma här uttalats af personer, bland hvilka en tillhör Konungens råd, en annan är Lag-Utskottets främste ledamot från denna Kammare och en tredje såsom embetsman tillhör en af ordningsmaktens högsta instanser. Vid sådant förhållande vore väl icke underligt, utan blefve tvärtom oundvikligt, att olika polistjenstemän, hvilka icke, såsom vi, haft tillfälle att följa lagens uppkomst, skulle komma till alldeles skiljda uppfattningar af densamma. Jag tror, att man vid lagstiftning i första rummet bör tillse, att lagens mening blifver fullt klar, så att dess tillämpning icke måtte vara underkastad skiftande meningar.

Ända till dess Herr Carlén afgifvit sin sista förklaring, ansåg jag för min del alldeles oförtydbart, att bekännare af en från statskyrkans skiljaktig lära, hvilka icke bildat erkändt religionssamfund, skulle i afseende på anställande af offentliga andaktsöfningar stå i en fördelaktigare ställning än erkända trossamfund. I andra momentet af 17:de paragrafen säges nemligen, att erkändt religionssamfunds underlåtenhet att utse föreståndare enligt den reglementariska föreskriften i § 2 för samfundet med-

för förlust af rättighet till offentliga religionsöfningar. Men de, som utträda ur statskyrkan, utan att ingå i erkänt trossamfund, behöfva icke iakttaga nämnda reglementariska föreskrift, och synas derföre vara oförhindrade att hålla sammankomster utan att dervid vara bundna af ett för erkända samfund gällande vilkor.

Till förekommande af författningens misstydande påyrkar jag återremiss.

Herr Peter Olsson: Jag undrar om icke hos de talare, som påyrka återremiss, råder något missförstånd angående sjelfva syftet med ifrågavarande paragraf. Här är, så vidt jag förstår, icke fråga om annat än en bestämmelse rörande sådant religionssamfund, som vunnit statens erkännande. Paragrafen har denna lydelse: "Varder rättigheten till offentlig religionsöfning af församling missbrukad; då må, efter Konungens förordnande, den rättighet upphöra. Samma lag vare, då föreskriften i 2 § om anställande af föreståndare icke efter särskildt föreläggande fullgöres." Således är ju endast fråga om församlingar, som bildats enligt denna lag, d. v. s. församlingar, som för Kongl. Maj:t framlagt sin trosbekännelse och kyrkoförfattning samt derefter blifvit sanktionerade. Om sådan församling på något sätt missbrukar den rätt sanktionen medför, må denna rätt efter Konungens förordnande upphöra. Det tyckes vara så klart, att jag icke förstår, huru man deraf kan finna anledning att vilja här inblanda sådant, som icke hör hit. Uraktlåter sanktionerad församling att efter särskildt föreläggande anställa föreståndare, stadgas alldeles samma påföljd, som drabbar missbruk af rätten till offentliga religionssammankomster. Och hvarföre stadgas denna påföljd? Jo derföre att föreståndare erfordras för iakttagande af de skyldigheter, som i § 2 omförmälas.

Jag kan icke tro, att i denna Kammare vågon skulle mena, att genom denna 17:de paragraf blefve några svenska medborgare förvägradt att sammankomma till överläggningar vare sig i religiösa, sociala, kommunala eller politiska frågor. Denna frihet är redan genom lag medgifven utan annat förbehåll än det, att allmän ordning icke må störas.

Om således denna min uppfattning är riktig, att uti ifrågavarande paragraf endast handlas om sanktionerade församlingar, så kan jag icke finna, att den innehåller något, som är för mycket begärdt, eller att olägenheter skulle uppstå vid dess tillämpande. Jag tror icke, att något står att vinna genom återremiss, eller att något förtydligande rimligtvis kan begäras. Ty skulle man fordra detaljerade bestämmelser om allt möjligt, så kunde man framkomma t. ex. med frågan, på hvad sätt civiläktenskap mellan personer, som icke tillhöra något trossamfund, kunna upplösas. I denna lag står intet derom, oaktadt det är en vigtig fråga. Jag tror emellertid icke, att man här kan begära sådana detaljbestämmelser, utan anser, att man tryggt kan bifalla Utskottets förslag.

Herr Treffenberg: Det var en olycka, att jag råkade välja just denna paragraf för att vid densamma anknyta min anhållan om återremiss. Säkert hade det lyckats mig att undvika så mycket missförstånd om min mening, om jag väntat, till dess hela författningsförslaget blifvit

genomgången, och då påyrkat ett tillägg dertill. Ty, Herr Olsson! ingen människa har missförstått innehållet i denna 17 §; den är vattenklar. Men hvad jag yrkat är återremiss. *på det till paragrafen måtte göras ett tillägg* angående den frågan, hvilken den lagliga påföljden är, om af staten icke erkänt trossamfund anställer offentlig religionsöfning. Ett sådant tillägg må för öfrigt göras vid hvilken paragraf som helst, der det lämpligen kan inpassas. Jag erkänner, att bästa platsen därför hade varit vid 3:dje paragrafen, der första gången angifves, att personer kunna utträda ur statskyrkan utan att ingå i annat af staten erkänt trossamfund.

Jag hoppas, att jag härmed undanröjt Herr Olssons missförstånd.

Herr Grefve Sparre: Det är af aldra största vikt, att, då inom samhället medgifves en frihet, som förut icke egt rum, de former noga bestämmas, under hvilka denna frihet får utöfvas, på det verkställande makten må veta, huru långt friheten må brukas eller när missbruk inträffar. Herrarne torde af diskussionen noggsamt finna, huru nödig en lagförklaring i förevarande fråga är. För min del får jag säga, att jag skulle uppfatta saken så, att, då denna författning stadgar villkoren för att rättighet till offentlig religionsöfning må medgifvas, måste offentliga religionsöfningar, anställda i annan ordning än här i författningen säges, anses otillåtna och böra af polismakten upplösas.

Jag instämmer i Herr Treffenbergs yrkande.

Herr Statsrådet Berg: Jag ber om ursäkt, att jag ännu en stund måste upptaga Kammarens tid.

Då Herr Treffenberg säger, att denna 17:de paragraf är tydlig och klar i fråga om den lagliga påföljden, i det fall att erkänt religionssamfund missbrukar rättigheten till offentlig andaktsöfning, hvilken påföljd endast består deri, att samma rättighet må, efter Konungens förordnande, upphöra; samt Herr Treffenberg alltså måste finna klart hvad exekutiva makten har att göra, derest religionssamfund, efter förlust af nämnda rättighet, fortfar att hålla offentliga andaktsöfningar, så kan jag icke förstå, huru Herr Treffenberg kan finna det otydligt, hvad polismakten har att göra, i händelse trossamfund, som aldrig varit af staten erkänt, sammankommer till offentlig religionsöfning. Då nämligen enligt § 1 den fördel, ett trossamfund vinner genom att blifva af staten erkänt, just består i rätt till offentlig religionsöfning, och enligt § 17 missbruk af sådan vunnit rättighet endast medför den påföljd, att rättigheten må upphöra, kommer ju ett samfund, som en gång vunnit men sedan förlorat denna rättighet, i samma ställning som det, hvilket aldrig vunnit erkännande, och exekutiva maktens befogenhet gent emot det sednare måste vara alldeles densamma som mot det förra.

För öfrigt betvivlar jag, att någon större tydlighet härutinnan skulle kunna vinnas genom en återremis, enär Lag-Utskottet väl icke lär kunna i denna lag införa föreskrifter om det sätt hvarpå ordningsmakten bör gå till väga, derest vid erkänt eller icke erkänt religionssamfunds sammankomster olagligheter förekomma, eller de sednare sjelfvilligt taga sig en rätt, som icke är dem i lag medgifven.

Herr Uhr: Jag finner denna paragraf vara tydlig och klar, och då Herr Treffenberg i sitt sista yttrande medgifvit, att han finner detsamma, kan jag icke begripa, hvarföre han vill hafva återremiss. Icke kan hans önskan vara, att Utskottet skall komma fram med alla möjliga sätt, hvarpå missbruk af offentliga religionsöfningar kunna ske. Sådana detaljer lära väl icke böra införas i någon lag.

För öfrigt handlar denna paragraf icke om andra trossamfund än dem, som, på sätt i första paragrafen säges, vunnit statens erkännande och rättighet att offentligen sammankomma och utöfva sin religionskult efter behag. Hvad andra religionssektorer beträffar, så står om dem ingenting, vare sig i denna paragraf eller på annat ställe i författningen. Vill man hafva sådant tillägg, som Herr Treffenberg påyrkat, synes frågan derom böra afhandlas, sedan hela författningsförslaget blifvit genomgånget. Jag vet ej, hvarföre man just här skall framkomma med en sådan fråga.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Herr Friherre v. Schulzenheim: Jag vill endast tillägga, att på grund af de skäl Statsrådet Berg nyss anført, hvilka jag funnit tydliga och bevisande, jag än mera än förut inser, att ett omredigerande af denna paragraf är högst nödigt och att saken för närvarande alls icke är klar.

Jag fortsätter mitt yrkande, att paragrafen måtte till Utskottet återmitteras, på det Utskottet måtte tillägga de bestämmelser, som erfordras, för att lagen skall kunna tillämpas.

Efter denna öfverläggning, som nu förklarades slutad, upptog Herr Talmannen de yrkanden, som blifvit gjorda, och framställde, enligt dem, propositioner dels på bifall och dels på återremiss. Af dessa propositioner fann Herr Talmannen den förra hafva blifvit med öfvervägande ja besvarad. Då emellertid votering begärdes, blef en omröstningsproposition af följande lydelse uppsatt, justerad och anslagen:

Den, som godkänner 17 § i det af Lag-Utskottet i dess utlåtande N:o 17 under *Litt. B* framlagda förslag till förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, är den ifrågavarande paragrafen till Utskottet återförvisad.

Omröstningen företogs och utföll med 62 ja mot 53 nej, hvadan Kammaren godkänt ifrågavarande paragraf, sådan densamma blifvit af Utskottet föreslagen.

§ 18:

Godkändes.

Rörande § 19 anförde

Herr Dickson: Jag har egentligen ingenting att anmärka mot sjelfva lydelsen af denna paragraf, utan skulle blott önska att till densamma gjordes ett tillägg till förekommande af en verklig olägenhet eller rättare inkonsequens. Det finnes — jag vet det med full visshet — såväl i Stockholm som Göteborg äktenskap mellan mosaiska trosbekännare och kristna, i hvilka äktenskap fadren, i full öfverensstämmelse med den nu gällande lagen, bestämt, att barnen skulle uppfostras i den judiska läran. Blefve nu detta förslag antaget till gällande lag, så måste enligt 6 § af detsamma de barn, som hädanefter födas i samma äktenskap, uppfostras i den evangeliskt lutherska läran, och det orimliga komme då att inträffa, att de äldre barnen i samma familj uppfostrades i den mosaiska och de yngre i den evangeliskt lutherska läran. Jag tror derföre att det skulle vara i högsta måtto lämpligt, att ett tillägg till denna paragraf göres af det innehåll, att paragrafen icke må ega tillämplighet på de äktenskap mellan mosaiska trosbekännare och kristna, som ingåtts innan den ifrågavarande nya lagen blef gällande.

Herr Carlén: Under gårdagens debatt angående 6 § i den förslagna förändringen tog jag mig friheten fästa herrarnes uppmärksamhet på just hvad Herr Dickson nu påpekat, eller den oegentlighet som skulle komma att uppstå, om Kammarerna antog Kongl. Maj:ts förslag i stället för Lag-Utskottets.

Då nu emellertid det förra förslaget blifvit antaget, får jag för min del förklara, att jag ingalunda vill motsätta mig utan tvärtom anser nödvändigt, att denna 19 § blifver till Lag-Utskottet återremitterad, på det att Utskottet, under förutsättning att Första Kammarerna fattar samma beslut som Andra Kammarerna med afseende å 6 §, måtte komma i tillfälle att tillse, huru den anmärkta oegentligheten må kunna undanröjas.

Vidare yttrades ej. Kammarerna beslöt att till Utskottet återförvisa ifrågavarande paragraf.

Sedan det föredragna förordningsförslagets särskilda paragrafer sålunda blifvit genomgångna och pröfvade, lemnades, på begäran, ordet åt

Herr Huss: Herr Talman, mine Herrar! Jag anhåller att få till protokollet antecknad, att jag anser en brist af ganska väsendtlig art vidlåda den nu genomgångna författningen. Utskottet har, pag. 15 i sitt utlåtande, yttrat följande: "Slutligen anser Utskottet sig böra fästa uppmärksamheten derpå att, såsom äfven vid det Kongl. förslagets granskande i Högsta Domstolen blifvit anmärkt, i afseende å upplösning af äktenskap, der båda makarne eller endera äro främmande trosbekännare, jemkning är nödig i föreskrifterna angående äktenskapsskilnader, hvad rör statskyrkans andliga myndigheters befattning med dessa ärenden; men då de stadganden, som häraf föranledas, icke lämpligen ega sin plats i någondera af nu förevarande författningar och, derest dessa blifva antagna, sedermera lätteligen kunna åvägabringas, har Utskottet ej funnit nödigt

att vidare inlåta sig på detta ämne eller föreslå erforderliga bestämmelser härutinnan". Jag hyser i detta hänseende olika åsichter med Utskottet, och anser, att Utskottet bort fästa närmare uppmärksamhet vid de statskyrkliga myndigheternas befattning med äktenskaps upplösning och huruvida nu gällande föreskrifter härutinnan kunna tillämpas på äktenskap mellan bekännare af olika trosläror. Jag vill nu icke fästa mig vid alla de orsaker till äktenskapsskilnad, som kunna förekomma, utan endast vid *en*, nemligen oenighet makar emellan, hvilken — jag har sett exempel derpå — kan uppkomma af olika åsichter just uti religiöst hänseende. Jag känner fall, då tvänne makar tillhört, den ene den katolska och den andra den evangeliskt-lutherska läran, och då den ene, katoliken, framkastat mot den andra förebråelser i anledning af dennes olika bekännelse, med föreställningar och hotelser om skärseld, fördömelse och dylikt. Och jag känner, huru häraf uppkommit en sådan oenighet, att makarne flyttat från hvarandra. Dylikt förhållande har jag äfven hört uppgifvas hafva inträffat, då den ena maken efter äktenskapets ingående öfvergått till metodismen. Huru skall i sådant hänseende vår nu gällande lags bestämmelser i afseende på äktenskapsskilnad till följd af oenighet makar emellan tillämpas.

Huru skall den evangeliskt-lutherska presten och kyrkorådet verkställa den i lag påbudna varningen? Icke kan presten ingå i en pröfning af de dogmer, som tillhöra en främmande troslära och som vållat oenighet. Icke kan han rörande dessa dogmer liksom fälla ett utslag till endera makens fördel, då han skall söka att återställa eu på detta sätt rubbad äktenskaplig enhet!

Så länge som katolicismen har den trosdogm, att hvarje s. k. kättare är hemfallen till fördömelse — så vida han icke uti skärselden får försona sitt kätteri — så länge lärer det väl blifva föga antagligt, att statskyrkans presterskap skulle kunna öfvertyga den katolska maken om oriktigheten af denna tro, som just ligger till grund för oenigheten makarne emellan.

Frågans lösning är icke lätt, och jag anser derföre att den nu genomgångna författningen borde hafva upptagit någon bestämmelse i detta hänseende. Utskottet erkänner, att denna brist förefinnes, och säger, att ett stadgande till bristens fyllande lätteligen kunde åvägabringas. Det vill med andra ord säga, att Utskottet förutser ett nytt lagförslag just angående skilnad i äktenskap mellan olika trosbekännare. Utskottets åsigt, att stadganden i detta hänseende "lätteligen kunna åvägabringas" kan jag ingalunda biträda; jag tror tvärtom att hithörande lagstiftning blir ganska svår och grannlaga. För mig synes det hafva varit ändamålsenligast att i samma lag, som berör dissenters rättsförhållanden i öfrigt, äfven intaga erforderliga bestämmelser med afseende på äktenskapsskilnad, så väl i den syftning jag påpekat som uti öfriga fall, der nuvarande lagbestämmelser icke äro tillämpliga.

Jag har velat anföra detta, för att få min mening i protokollet förvarad, men finner nu ej skäl att framställa något särskildt yrkande. Ett sådant yrkande skulle jag hafva framställt vid 5 §, men jag var oviss, om Lag-Utskottet skulle formenligt kunna göra det ifrågavarande tillägget, då Kongl. Maj:ts proposition icke gaf erforderlig anledning dertill.

Herr Carlén: Då den siste ärad talaren icke framställde något yrkande, kunde det vara öfverflödigt för mig att yttra mig i denna fråga. Men den djupa aktning jag hyser för honom icke allenast berättigar mig utan gör det till och med till en pligt för mig att uppträda. Den ärade talaren ansåg, att en brist vidlade den genomgångna författningen, och detta är ock hvad Lag-Utskottet i sitt utlåtande påpekat. Han ansåg vidare att denna brist snarare bort fyllas derigenom att ett tillägg gjorts till författningen än genom ett särskildt lagstadgande. Men jag ber dervid få erinra, något som den ärade talaren äfven antydde, nemligen att Lag-Utskottet icke eger någon motionsrätt och att det ifrågavarande tillägget icke stod i det sammanhang med det ämne, som till Utskottet remitterats, att Utskottet ansåg sig grundlagsenligt kunna för Riksdagen framlägga förslag till ett dylikt tillägg.

Jag ber på samma gång att få nämna, att denna brist äfven förefinnes i vår nu gällande lag; emedan den utväg att få ett äktenskap upplöst som lagen beredt statskyrkans bekännare genom undergående af särskilda varningsgrader, icke står främmande trosbekännare öppen. Den anmärkta bristen är således icke ny för den nu genomgångna författningen. Men Lag-Utskottet har ansett sig böra särskildt påpeka densamma, för att dermed lemna en anvisning åt enskilda riksdagsmän eller regeringen att framlägga förslag om dess afhjelpande, och jag är öfvertygad om att ett sådant förslag icke skall låta länge vänta på sig. Emellertid anser jag för min del icke lämpligt att ett stadgande härom införes vid denna författning, ty frågor om äktenskapsskilnad höra till civilagen, till Giftermåls-balken, der allt hvad till äktenskapsskilnad hörer på ett ställe sammanföres.

Öfverläggningen angående det under litt. B framställda förslag till förordning förklarades nu vara slutad, hvarefter *rubriken* till samma förslag upplästes och godkändes.

I öfverensstämmelse med hvad om föredragnings sättet förut beslutits, förekom dernäst i ordningen *det under litt. A afgifna förslag till förordning*, angående ändring i vissa delar af kyrkolagen med dertill hörande författningar; och blef detta förslag godkändt af Kammaren, som äfven godkände den till samma förslag hörande *rubrik*.

Härefter företogos till afgörande de af Utskottet i *punkterna 1, 2 och 3* gjorda hemställanden.

Af dessa punkter blef den *1:sta*, såsom förutsättande bifall till det under Litt. B afgifna författningsförslaget, af den anledning till Utskottet återförvisad, att återförvisning förut skett af 19 § i nämnda författningsförslag; hvaremot

Punkten 2.

Bifölls.

Rörande *punkten 3* yttrade:

Herr Uhr: Jag vill icke framställa något yrkande om bifall till min motion, ehuru väl jag tycker att jag deri icke begärt mer, än man mycket väl kunnat gå in på, då jag blott önskat att hvar och en skulle ega frihet att utan afseende å trosbekännelse välja den form för äktenskapets ingående han sjelf funne lämpligast, antingen den kyrkliga ceremonien, vigseln, eller ock afslutandet af äktenskapet inför civil myndighet.

Jag vill emellertid tacka Utskottet för att jag fått mina önskningsar uppfyllda så långt jag fått, då åtminstone för främmande trosbekännare civiläktenskapet blifvit i viss mån bifallet.

Efter detta yttrande blef förevarande punkt bifallen.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

Stats-Utskottets utlåtande N:o 10, angående regleringen af utgifterna under Riks-statens åttonde hufvudtitel; och

Bevillnings-Utskottets memorial N:o 5, i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande vissa punkter af Bevillnings-Utskottets betänkande N:o 3 angående tullbevillningen.

Dessa ärenden, hvilka nu första gången bordlades, skulle med afseende på den vidare bordläggning, som kunde ifrågakomma, sättas främst å föredragningslistan vid Kamrarnes nästa sammanträde.

Kamrarnes ledamöter åtskiljdes kl. $\frac{1}{2}$ 12 e. m.

In fidem
H. Husberg.